

KAREL
JAROMÍR
ERBEN

KYTICE

Karel Jaromír Erben

KYTICE

Kytice

Karel Jaromír Erben

Poprvé vydáno roku 1853

Obsah

[Obsah](#)

[Kytice](#)

[Poklad](#)

[Svatební košile](#)

[Polednice](#)

[Zlatý kolovrat](#)

[Štědrý den](#)

[Holoubek](#)

[Záhořovo lože](#)

[Vodník](#)

[Vrba](#)

[Lilie](#)

[Dceřina kletba](#)

[Věstkyně](#)

[Poznámání](#)

[Slovníček](#)

Kytice

*Zemřela matka a do hrobu dána,
sirotky po ní zůstaly;
i přicházely každického rána
a matičku svou hledaly.*

*I zželelo se matce milých dítek;
duše její se vrátila
a vtělila se v drobnolistý kvítek,
jímž mohylu svou pokryla.*

*Poznaly dítky matičku po dechu,
poznaly ji a plesaly;
a prostý kvítek, v něm majíc útěchu,
mateřídouškou nazvaly. -*

*Mateřídouško vlasti naší milé,
vy prosté naše pověsti!
Natrhal jsem tě na dávné mohyle -
komu mám tebe přinést?*

*Ve skrovnou já tě kytici zavážu,
ozdobně stužkou ovinu;
do širých zemí cestu ti ukážu,
kde příbuznou máš rodinu.*

*Snad že se najde dcera mateřina,
jíž mile dech tvůj zavoní;
snad že i najdeš některého syna,
jenž k tobě srdce nakloní!*

Poklad

I

*Na pahorku mezi buky
kostelíček s věží nízkou;
s věže pak slyšeti zvuky
hájem a sousední vískou.
Není zvuk to zvonka jemný,
traticí se v blízké stráně:
dřevatě to rachot temný,
zvoucí lid do chrámu páně.*

*A tu z vísky k boží slávě
zhůru běží zástup hojný:
veský lid to bohabojný,
a dnes velký pátek právě.*

*V chrámě truchlo: holé stěny;
oltář černá rouška kryje,
na roušce kříž upevněný;
v kůru zpívají pašije.*

*A hle! co se bělá v lese,
v černém lese za potokem?
Nějaká to veská žena,
ana v náručí cos nese.
I jde rychlým žena krokem,
svátečně jsouc oblečena,
tam tou strání za potokem —
pacholátko malé nese.
Běží žena, dolů běží,
pospíchá do chrámu páně:*

tu' na blízku lesní stráně
kostel na pahorku leží.
A v úvale ku potoku
náhle ubystřuje kroků;
neb jak větrík volně věje,
z kostela slyšeti pění:
v kůru tam se právě pěje
Krista pána umučení.
Běží, běží podlé skály:
„Co to? mám-li věřit oku
což mě moje smysly šálí?“
Stane, ohlíží se kolem —
rychle kroky zpět obrací,
stane zase, zas se vrací —
„Tam ten les, a zde ty klesty,
tamto vede cesta polem —
vždyť jsem nezbloudila s cesty!
Bože, co se se mnou děje!
což zde nejsem u kamena?
jaká se tu stala změna!“
Zase stojí, zase spěje,
celá jsouci udivena,
oči rukou si protírá,
o krok blíže se ubírá:
„Bože, jaká to tu změna!“

Tu, kde z divokého klestu,
od kostela tři sta kroků,
veliký čněl kámen v cestu,
co se nyní jeví oku?
Jeví se tu ženě, jeví
vchodem vršek otevřený —
vysvětliti sobě neví —
kámen v cestu postavený,
postavená celá skála,
jak by od věků zde stála.
Jeví se tu, jeví ženě
chodba pod zemí, co síně
vyklenutá ve křemeně;

*a tam, klenba kde se tratí,
ve tmavém pahorku klíně,
jakýs plamen znamenati.
I hoří to jasnoběle,
jako v noci svit měsíčka;
i zaplává rudoskvěle,
jak by západ to sluníčka.*

*I vidouc to žena žasne,
a ke vchodu až pokročí,
a zastíníc dlaní oči,
hledí v ono místo jasné.
„Bože, jak se to tam svítí!“
Oči rukou si protírá,
o krok blíže se ubírá:
„Jak se to tam divně svítí!
což to asi může býti?“
Dále jíti však se bojí,
hledíc tam a venku stojí.*

*A co váhá, a co stojí,
v klenbu patříc neustále,
mizí bázeň za pohledem,
zvědavost ji pudí předem,
a žena se běře dále.
Krok za krokem — a vždy dále
mocněji to jíti pudí;
krok za krokem — a ve skále
jen se spící ohlas budí.
A čím dál přichází žena,
stále divná roste záře.
Již již končí se sklepení:
avšak žena omráčena
rukou zakrývá si tváře,
přímo patřit možné není.
Vidí, vidí — co zde vidí,
kdy to viděl který z lidí?
Tolik krásy, tolik blesku*

mní uzříti jen v nebesku!

*Dvěře tu jsou otevřeny
do nejskvělejšího sálu;
zlatem jen se svítí stěny,
strop rubíny vyložený,
pod ním sloupy ze křišťálu.
S obojí pak strany dveří
na podlaze mramorové —
kdo neviděl, neuvěří —
hoří, hoří dva ohňové;
dva ohňové tuto hoří,
nic jich blesku neumoří:
nade stříbrem po levici
lunou oheň vzhůru plane,
nade zlatem po pravici
sluncem pláti neustane.
Planou ohně, jizba plane,
obalena září jasnou;
dokud tu poklad stane,
plamenové nevyhasnou,
nic jich blesku neumoří.*

*Na prahu tu žena stojí,
celá stojí oslepena;
očí pozdvihnout se bojí,
nemůž' zříti do plamena.
Na levici dítě nese,
pravou levé mne si oko;
když trochu ohlídne se,
osmělí a zpamatuje,
vzdychne sobě přehluboko,
a tak v duši své rokuje:
„Milý bože! co já zkusím
na tom světě nouze, hladu!
bídě život chránit musím —
a zde tolik těch pokladů!
Tolik stříbra, tolik zlata
v podzemní tu leží skrejši!*

*Jenom hrstku z té hromady —
a já byla bych bohata,
byla bych nejšťastnější,
já i moje dítě tady!“*

*A co myslí, a co stojí,
ohroženější se stane;
svatým křížem se ozbrojí,
a jde, kde to běle plane.
Jde, a stříbra kousek zdvihne,
avšak zase tam položí;
zdvihne zas a je prohlíží,
jeho blesk a jeho tíži —
a zdali je zas položí?
Ne, již v klíně jí se mihne.
A zdařením tím smělejší:
„Jistě toto prst je boží,
poklad ukázal mi v skrejši,
chce, bych byla oblažena:
i zhřešiti bych musela,
bych jím pohrdnouti měla!“*

*Takto k sobě mluvíc žena,
chlapce na zem s ruky složí,
klekne a klín rozestírá,
chutě s hromady nabírá,
a do klína stříbro skládá:
„Jistě toto prst je boží,
jenž nás obohatit žádá!“
Béře, béře ze hromady —
klín již plný, sotva vstává,
ještě v šátek sobě dává,
tak ji mámí stříbra vnady!
A když již chce odtud jíti:
ach, zde ještě pacholete!
jak je ke vši tíži vzíti?
Pacholátko již dvouleté;
vysypati zase štěstí*

*nezdá se jí dobré býti;
obého pak nemůž' nésti.*

*A hle, stříbro matka nese!
Dítě se tu na ni třese:
„Mama!“ volá, „mama, mama!“
chytajíc ji ručinkama.
„Mlč, synáčku! mlč, mlč, hochu!
počkej tuto jenom trochu,
hned tu bude zase mama!“*

*A již běží, síní běží,
již i síně za ní leží;
přes potok, po stráni k lesu
spěchá žena ve svém plesu.
A než malá ušla chvíle,
prázdná zpátky zas pospíchá;
a ve potu, sotva dýchá,
stane zase již u cíle.*

*A jak vítr zlehka věje,
z kostela slyšeti pění:
v kůru tam se právě pěje
Krista pána umučení.*

*A jak síní v jizbu spěje:
„Haha, mama! haha, mama!“
radostně se dítě směje,
potleskujíc ručinkama.*

*Nedbátě však matka na to, -
běžíc ve stranu protější:
kovu blesk je jí milejší,
z kovů nejmilejší zlato.
Klekne a klín rozestírá,
chutě s hromady nabírá,
a do klína zlato skládá.
Klín již plný, sotva vstává —
ještě v šátek sobě dává!*

*Ó jak jí tu srdce skáče,
jak je štěstí svému ráda!*

*A když zlato matka nese,
dítě se tu na ni třese,
třese a žalostně pláče:
„Mama, mama! ach, ach, mama!“
chytajíc ji ručinkama.
„Mlč, synáčku! mlč, mlč, hochu!
počkej jenom ještě trochu.“
A k dítěti se nakloní,
a do klína rukou sáhne,
dva peníze ven vytáhne,
o peníz penízem zvoní:
„Hlehleď, co to má maminka!
cincin! slyšíš, jak to cinká?“
Avšak dítě stále pláče —
jí radostí srdce skáče.*

*A do klína opět sáhne,
plnou zlata hrst vytáhne,
vloží dítěti do klínka:
„Hlehleď, co ti dá maminka!
Mlč, synáčku! mlč, mlč, hochu:
cincin! poslyš, jak to cinká!
počkej jenom ještě trochu,
hned se vrátí zas maminka.
Hrej si pěkně, hrej, děťátko!
počkej ještě jen drobátko.“*

*A již běží, síní běží,
na dítě se neohlíží;
a již síně za ní leží,
již se ku potoku blíží;
přes potok, po strání v plesu
drahý poklad nese k lesu,
a již stojí s ním před chýží.*

*„Hoj ty chýže, sprostá chýže,
brzy měj se dobře tady!
což mě k tobě nyní víže?
nenalézám v tobě vnady!
Půjdu pryč z těch tmavých lesů,
z té otcovské střechy chudé;
jinde štěstí své ponesu,
jinde moje bydlo bude!
Půjdu, půjdu z toho kraje,
radostná zni odtud cesta,
půjdu, když mi štěstí zraje,
do velkého půjdu města;
koupím sobě země, hrady,
co paní mě budou ctíti:
měj se dobře, chyžko, tady,
nebuduť já v tobě žíti!
Nejsemť již ta chudá vdova,
péči nesouc v noci ve dne:
ejhle v klínu“ — na ta slova
s potěšením tam pohledne. —
O kéž byla nepohledla!
Leknutím tu celá zbledla,
leknutím se třese celá,
div na místě neomdlela.
Vidí, vidí — ha, co vidí,
sama tomu sotva věří!
Do zpukřelých vrazí dveří,
vrazí, kde truhlice byla,
v kterou stříbro uložila.
Strhne víko — ha, co vidí!
Pro vši víru dobrých lidí!
jaká opět nová rána!
Místo stříbra jen — kamení,
v šátku pak a ve svém klínu,
ó přehrozněť to mámení!
místo zlata — samou hlínu!
čáka všecka rozšlapána! — —*

Nehodnatě štěstí byla,

požehnutí neužila.

II

*A když takto rozdrčeně
s bolestí tu ztrátu nese,
probodne to srdce ženě,
zkřikne s hrůzou vyděšeně,
zkřikne, až se chýže třese:
„Ach dítě! mé dítě drahé!“
„Dítě drahé — drahé — drahé!“
zahučelo v hustém lese.*

*A ve hrozném předtušení
běží žena — ach neběží,
letí, letem ptáka letí,
lesem, strání ji viděti,
tam, kde klamně našla jmění,
k vršku, na němž kostel leží.*

*Od kostela větrík věje,
cožpak neslyšeti pění? —
Krista pána umučení
v kůru tam se již nepěje.*

*A když přišla ke sklepení,
haha! jaké pohledění!
haha! z divokého klestu
tři sta kroků od kostela
veliký ční kámen v cestu!
A kde síně! — ta zmizela!
zmizela, i v cestě skála,
jak by nikdy zde nestála.*

*Ha! jak se tu žena leká,
jak se děsí, volá, hledá!*

*jak potom pahorku těká,
těmi klesty, na smrt bledá!
Ha, ty zraky zufanlivé,
ústa siná nad mrtvolu!
Hle, jak přes to křoví divé
běží — pádí tamto k dolu!
„Běda, běda! zdeť to není!“
Tělo klestím rozervané,
nohy trním probodané —
darmo všecko klopotění,
vchodu již nalezti není!*

*A znovu se žena děsí
úzkost hrozná ji uchvátí:
„Ach, kdo mně mé dítě vrátí!
ach mé dítě, kde jsi, kde jsi?!“ —*

*„Tu pod zemí jsem, hluboko!“
hlas tichounký větrem šumí,
„nespatří mne žádné oko,
ucho mi neporozumí.“*

*„Blaze tu pod zemí, blaze,
beze jídla, beze pití,
na mramorové podlaze,
ryzí zlato v klínku míti!“*

*„Noc a den se nestřídají,
nikdy nejdou spat očinka:
hraji si tu pěkně, hraji —
cincin! slyšíš, jak to cinká?“*

*Avšak žena znovu hledá —
darmo! a znovu se děsí,
zufale se na zem vrhá,
vlasy sobě s hlavy trhá,
zkrvavena, na smrt bledá:
„Ach běda mi! běda! běda!
ach mé dítě, kde jsi, kde jsi?“*

*kde tě najdu, dítě drahé?!“
„Dítě drahé — drahé — drahé!“
blízkými to hučí lesy.*

III

*Mine den, i druhý mine,
dnové v týden se obrátí,
z týdnů měsíc se vyvine,
až i léto počne pláti.*

*Na pahorku mezi buky
kostelíček s věží nízkou;
co den znějí zvonka zvuky
hájem a sousední vískou.
Tu nahore, když se zrána
ke mši zvonečkem pozvoní,
přede stánkem nebes pána
zbožný rolník čelo kloní.*

*Aj! kdo zná ji, tu osobu
se sklopenou k zemi tváří?
Svíce zhasly na oltáři,
ona klečí po tu dobu.
Zdáť se, ani že nedýše —
líce a rty zesinalé —
ach toť se tak modlí tiše!
Kdo to? — Nevím, tuším ale.
Když po svaté však oběti
chrámové se zamknou dvěře,
těmi buky ji viděti,
ana se s pahorku béře.
Béře, béře se pomálu
stezkou vinoucí se v klestu
po šedivou tamo skálu,
kde ční kámen velký v cestu.*

*Tu si vzdychne přehluboko
a do dlaně čelo sklopí:
„Ach mé dítě!“ — a již oko
v slzách kanoucích se topí.*

*Nešťastná' to z chýže žena,
vždycky smutná, vždycky bledá,
vždycky těžce zamýšlena:
od rána až do soumraku
nikdy jasno v jejím zraku,
v noci pak žel spáti nedá.
A když opět na úsvitě
traplivé opouští lože:
„Ach mé dítě, drahé dítě!
ach běda mi! běda, běda!
odpusť, milostivý bože!“*

*Uplynulo léto celé,
jeseň, zima uplynula —
nezmírněno v srdci žele,
slza v oku nezhylnula.
I když výše slunce stálo,
rozehřávši zemi znova:
úst k úsměchu nerozhřálo,
stálet' ještě pláče vdova.*

IV

*A slyš! shůry mezi buky,
z kostelíčka s věží nízkou,
rachotící slyšet zvuky
hájem a sousední vískou.
A hle! zhůru k boží slávě
běží z vísky zástup hojný,
veský lid to bohabojný —
a dnes velký pátek právě.*

*Jemně jarní větřík věje,
větrem pak slyšeti pění:
v kostele se zase pěje
Krista pána umučení.*

*A tou strání ku potoku
žena od lesa se blíží.
Co zdržuje dnes ji v kroku? —
Ach, památka dne a roku
hořem kroky její tíží!
Blíží, blíží se znenáhla,
a již skály té dosáhla.*

*A hle! co se jeví oku?
Tu, kde z divokého klestu,
od kostela tři sta kroků,
veliký čněl kámen v cestu:
vchodem vršek otevřený,
kámen v cestu postavený,
kámen i ta celá skála,
jak by tak od věků stála.*

*A žena se toho leká,
hrůzou se jí vlasy ježí;
celou tíží na ni leží
zármutek a vina její.
I děsí se — však nečeká,
a ve strachu a v naději
skokem síní známou běží,
síní jdoucí pode skálu.*

*A hle! dvěře otevřeny
do nejskvělejšího sálu;
zlatem jen se svítí stěny,
strop rubíny vyložený,
pod ním sloupy ze křišťálu.
A s obojí strany dveří
na podlaze mramorové*

*plápolají dva ohňové:
nade stříbrem po levici
lunou oheň zhůru plane,
nade zlatem po pravici
sluncem pláti nepřestane.*

*A žena se s hrůzou blíží,
a ve strachu a v naději
tu po jizbě se ohlíží.
Snad ji vábí stříbro, zlato? —
Ach, již ona nedbá na to! —
„Haha, mama! haha, mama!“
Ejhle dítě, dítě její,
po celý rok oplakané,
potleskuje ručinkama!*

*Ale v ženě není dechu,
a hrůzou se celá třese,
a ve zufanlivém spěchu,
chopíc dítě do náručí,
dlouhou síň odtud nese.*

*A třesk, třesk! huhu! to hučí
jí v patách ve vrchu klíně;
praskot hrozný, vichr skučí,
zem se třese, hluk a lomoz —
jí v patách se boří síň!
„Ach, rodičko boží, pomoz!“
v úzkosti tu volá žena,
zpět pohlednouc poděšena.*

*A hle! jaká zase změna!
Ticho všecko, a tu z klestu
veliký ční kámen v cestu;
vše, jak jindy, spořádáno,
po vchodu památky není:
právěť nyní dozpíváno
Krista pána umučení.*

*Ale v ženě není dechu,
a hrůzou se celá třese,
a ve zufanlivém spěchu
dítě svoje odtud nese,
nese, a na ňádra tlačí,
jako by se o ně bála;
běží, sotva dech jí stačí,
ač daleko za ní skála;
běží, aniž se ohlíží,
tam tou strání blíže lesu,
a ve strachu a ve plesu
stane v chudé lesní chýži.*

*Ó jaké tu vzdává vroucí
bohu svému žena díky!
Vizte slzy ty kanoucí!
jak to dítě k sobě vine,
líbá čelo, ručky, rtíky,
a zas k ňádrám je přitiská,
jak celá v rozkoši plyne!*

*A hle! co se v klínku blýská?
co to znělo? — Ryzí zlato!
To zlato, jež loni byla,
aby dítě si pohrálo,
jemu v klínek položila.*

*Avšak ženu vábí málo,
co jí tolik hoře stálo!
Stáloť ji, ach! slzí mnoho;
leč děkujíc bohu za to,
touže drahé tiskne děcko.
Hořceť zakusila toho:
žetě velmi málo zlato,
avšak dítě nade všecko!*

V

*Dávno kostelíček zbořen,
umlkly již zvonka zvuky;
a kde někdy stály buky,
sotva jaký hnije kořen.*

*Stařec mnoho pamatuje,
mnohoť i dožrálo hrobu:
avšak lid si ukazuje
ještě místa po tu dobu.*

*A když večer pohromadě
mládež za mrazu sedává,
rád stařeček povídává
o vdově a o pokladě.*

Svatební košile

*Již jedenáctá odbila,
a lampa ještě svítila,
a lampa ještě hořela,
co nad klekadlem visela.*

*Na stěně nízké světničky
byl obraz boží rodičky,
rodičky boží s děťátkem,
tak jako růže s poupátkem.*

*A před tou mocnou světící
viděti pannu klečící:
klečela, líce skloněné,
ruce na prsa složené;
slzy jí z očí padaly,
želem se ňádra zdvíhaly.
A když slzička upadla,
v ty bílé ňádra zapadla.*

*„Žel bohu! kde můj tatíček?
Již na něm roste trávníček!
Žel bohu! kde má matička
Tam leží - podlé tatíčka!
Sestra do roka nežila,
bratra mi koule zabila.*

*Měla jsem, smutná, milého,
život bych dala pro něho!
do ciziny se obrátil,
potud se ještě nevrátil.*

Do ciziny se ubíral,

*těšil mě, slzy utíral:
„Zasej, má milá, zasej len,
zpomínej na mě každý den,
první rok přádla hledívej,
druhý rok plátno polívej,
třetí košile vyšívej:
až ty košile ušiješ,
věneček z routy poviješ.“*

*Již jsem košile ušila,
již jsem je v truhle složila,
již moje routa v odkvětě:
a milý ještě ve světě,
ve světě šírém, širokém,
co kámen v moři hlubokém.
Tři léta o něm ani sluch,
živ-li a zdráv - zná milý bůh!*

*Maria, panno přemocná!
ach budiž ty mi pomocna:
vrať mi milého z ciziny,
květ blaha mého jediný;
milého z ciziny mi vrať -
aneb život můj náhle zkrať:
u něho život jarý květ -
bez něho však mě mrzí svět.
Maria, matko milosti!
buď pomocnicí v žalosti!“*

*Pohnul se obraz na stěně -
i zkríkla panna zděšeně;
lampa, co temně hořela,
prskla a zhasla docela.
Možná, žeť větru tažení,
možná i - zlé že znamení!*

*A slyš! na záspí kroků zvuk,
a na okénko: ťuk, ťuk, ťuk!
„Spíš, má panenka, nebo bdíš?*

*Hoj, má panenka, tu jsem již!
Hoj, má panenka, co děláš?
zdalipak mě ještě znáš,
aneb jiného v srdci máš?“*

*„Ach můj milý! ach pro nebe!
tu dobu myslím na tebe;
na tě jsem vždycky myslila,
za tě se právě modlila!“*

*„Ho, nech modlení - skoč a pojd',
skoč a pojd' a mě doprovod';
měsíček svítí na cestu:
já přišel pro svou nevěstu.“*

*„Ach pro boha! ach co pravíš?
Kamž bychom šli - tak pozdě již!
Vítr burácí, pustá noc,
počkej jen do dne - není moc.“*

*„Ho, den je noc, a noc je den -
ve dne mé oči tlačí sen!
Dřív než se zbudí kohouti,
musím tě za svou pojmouti.
Jen neprodlévej, skoč a pojd',
dnes ještě budeš moje choť!“ -*

*Byla noc, byla hluboká,
měsíček svítil s vysoka,
a ticho, pusto v dědině,
vítr burácel jedině.*

*A on tu napřed - skok a skok,
a ona za ním, co jí krok.
Psi houfem ve vsi zavyli,
když ty pocestné zvěřili;
a vyli, vyli divnou věc:
žetě nablízku umrlec!*

*„Pěkná noc, jasná - v tu dobu
vstávají mrtví ze hrobů,
a nežli zvíš, jsou tobě blíží -
má milá, nic se nebojíš?“*

*„Což bych se bála? tys se mnou,
a oko boží nade mnou. -
Pověz, můj milý, řekni přec,
živ-li a zdráv je tvůj otec?
tvůj otec a tvá milá máť,
a ráda-li mě bude znát?“*

*„Moc, má panenka, moc se ptáš!
jen honem pojd' - však uhlídáš.
Jen honem pojd' - čas nečeká,
a cesta naše daleká. -
Co máš, má milá, v pravici?“*

„Nesu si knížky modlicí.“

*„Zahod' je pryč! to modlení
je těžší nežli kamení!
Zahod' je pryč! ať lehce jdeš,
jestli mi postačiti chceš.“*

*Knížky jí vzal a zahodil,
a byli skokem deset mil. -*

*A byla cesta výšinou,
skalami, lesní pustinou;
a v rokýtí a v úskalí
divoké feny štěkaly;
a kulich hlásal pověsti:
žetě na blízku neštěstí. -*

*A on vždy napřed - skok a skok,
a ona za ním, co jí krok.
Po šípkoví a po skalí*

*ty bílé nohy šlapaly;
a na hloží a křemení
zůstalo krve znamení.*

*„Pěkná noc - jasná - v tento čas
mrtví s živými chodí zas;
a nežli zvíš, jsou tobě blíž -
má milá, nic se nebojíš?“*

*„Což bych se bála? tys se mnou,
a ruka páně nade mnou. -
Pověz, můj milý, řekni jen,
jak je tvůj domek upraven,
čistá světnička? veselá?
a zdali blízko kostela?“*

*„Moc, má panenka, moc se ptáš!
však ještě dnes to uhlídáš.
Jen honem pojd' - čas utíká,
a dálka ještě veliká. -
Co máš, má milá, za pasem?“*

„Růženec s sebou vzala jsem“

*„Ho, ten růženec z klokočí
jako had tebe otočí!
zúží tě, stáhne tobě dech:
zahod' jej pryč - neb máme spěch!“*

*Růženec popad, zahodil,
a byli skokem dvacet mil. -*

*A byla cesta nížinou,
přes vody, luka, bažinou;
po bažině, po sluji
modrá světélka laškují:
dvě řady, devět za sebou,
jako když s tělem k hrobu jdou;*

*a žabí havěď v potoce
pohřební píseň skřehoce. -*

*A on vždy napřed - skok a skok,
a jí za ním již slábne krok.
Ostřice dívku ubohou
břitvami řeže do nohou;
a to kapradí zelené
je krví její zbarvené.*

*„Pěkná noc, jasná - v tu dobu
spěchají živí ke hrobu;
a nežli zviš, jsi hrobu blíž -
má milá, nic se nebojíš?“*

*„Ach nebojím, vždyť tys se mnou,
a vůle páně nade mnou!
jen ustaň málo v pospěchu,
jen popřej málo oddechu.
Duch slábne, nohy klesají,
a k srdci nože bodají!“*

*„Jen pojd' a pospěš, děvče mé!
však brzo již tam budeme.
Hosté čekají, čeká kvas,
a jako střela letí čas. -
Co to máš na té tkaničce,
na krku na té tkaničce?“*

„To křížek po mé matičce.“

*„Hoho, to zlato proklaté
má hrany ostře špičaté!
Bodá tě - a mě nejinak,
zahod' to, budeš jako pták!“*

*Křížek utrhl a zahodil,
a byli skokem třicet mil. -*

*Tu na planině široké
stavení stojí vysoké;
úzká a dlouhá okna jsou,
a věž se zvonkem nad střechou.*

*„Hoj, má panenko, tu jsme již!
Nic, má panenko, nevidíš?“*

„Ach pro boha! ten kostel snad?“

„To není kostel, to můj hrad!“

„Ten hřbitov - a těch křížů řad?“

*„To nejsou kříže, to můj sad!
Hoj, má panenko, na mě hled',
a skoč vesele přes tu zed'!“*

*„Ó nech mne již! Ó nech mne tak!
Divý a hrozný je tvůj zrak;
tvůj dech otravný jako jed,
a tvoje srdce tvrdý led!“*

*„Nic se, má milá, nic neboj!
Veselot' u mne, všeho hoj:
masa dost - ale bez krve,
dnes bude jinak po prvé! -
Co máš v uzlíku, má milá?“*

„Košile, co jsem ušila.“

*„Netřeba jich víc nežli dvě:
ta jedna tobě, druhá mně.“*

*Uzlík jí vzal a s chechtotem
přehodil na hrob za plotem.
„Nic ty se neboj, na mě hled',
a skoč za uzlem přes tu zed'.“*

*„Však jsi ty vždy byl přede mnou,
a já za tebou cestou zlou;
však jsi byl napřed po ten čas:
skoč a ukaž mi cestu zas!“*

*Skokem přeskočil ohradu,
nic nepomyslíl na zradu;
skočil do výšky sáhů pět -
jí však již venku nevidět:
jenom po bílém obleku
zablesklo se jest v útěku,
a schrána její blízko dost -
nenadál se zlý její host!*

*Stojít' tu, stojí komora:
nizoučké dvéře - závora;
zavrzly dvéře za pannou
a závora jí ochranou.
Stavení skrovné, bez oken,
měsíc lištami šeril jen;
stavení pevné jako klec,
a v něm na prkně - umrlec.*

*Hoj! jak se venku zmáhá hluk,
hrobových oblud mocný pluk;
šumí a kolem klapají,
a takto píseň skuhrají:*

*„Tělu do hrobu přísluší,
běda, kdos nedbal o duši!“*

*A tu na dvéře: buch, buch, buch!
buráci zvenčí její druh:
„Vstávej, umrlče, nahoru,
odstrč mi tam tu závoru!“*

*A mrtvý oči otvírá,
a mrtvý oči protírá,*

*sbírá se, hlavu pozvedá,
a půlkolem se ohlédá.*

*„Bože svatý! rač pomoci,
nedejž mne d'áblu do moci! -
Ty mrtvý lež a nevstávej,
pán bůh ti pokoj věčný dej!“*

*A mrtvý hlavu položiv,
zamhouřil oči jako dřív. -*

*A tu poznovu - buch, buch, buch!
silněji tluče její druh:
„Vstávej, umrlče, nahoru,
otevři mi svou komoru!“*

*A na ten hřmot a na ten hlas
mrtvý se zdvíhá s prkna zas,
a rámě ztuhlé naměří
tam, kde závora u dveří.*

*„Spas duši, Kriste Ježíši!
smiluj se v bídě nejvyšší! -
Ty mrtvý, nevstávej a lež;
pán bůh tě potěš - a mne též!“*

*A mrtvý zas se položiv,
natáhnul údy jako dřív. -*

*A znova venku: buch, buch, buch!
až panně mizí zrak i sluch!
„Vstávej, umrlče! hola, hou!
a podej mi sem tu živou!“*

*Ach běda, běda děvčeti!
Umrlý vstává po třetí,
a velké, kalné své oči
na poloumrtvou otočí.*

*„Maria panno! při mně stůj,
u syna svého oroduj!
Nehodně jsem tě prosila:
ach odpusť, co jsem zhřešila!
Maria, matko milosti!
z té moci zlé mě vyprosti.“*

*A slyš! tu právě nablízce
kokrhá kohout ve vísce;
a za ním, co ta dědina,
všecka kohoutí družina.*

*Tu mrtvý, jak se postavil,
pádem se na zem povalil,
a venku ticho - ani ruch:
zmizel dav, i zlý její druh. -*

*Ráno když lidé na mši jdou,
v úžasu státi zůstanou:
hrob jeden dutý nahoře,
panna v umrlčí komoře,
a na každičké mohyle
útržek z nové košile. -*

*Dobře ses, panno, radila,
na boha že jsi myslila,
a druha zlého odbyla!
Bys byla jinak jednala,
zle bysi byla skonala:
tvé tělo bílé, spanilé,
bylo by co ty košile!*

Polednice

*U lavice dítě stálo,
z plna hrdla křičelo.
„Bodejž jsi jen trochu málo,
ty cikáně, mlčelo!*

*Poledne v tom okamžení,
táta přijde z roboty:
a mně hasne u vaření
pro tebe, ty zlobo, ty!*

*Mlč! hle husar a kočárek —
hrej si! — tu máš kohouta!“ —
Než kohout, vůz i husárek
bouch, bác! letí do kouta.*

*A zas do hrozného křiku —
„I bodejž tě sršeň sám — !
že na tebe, nezvedníku,
Polednici zavolám!*

*Pojď si proň, ty Polednice,
pojď, vem si ho zlostníka!“ —
A hle, tu kdos u světnice
dvěře zlehka odmyká.*

*Malá, hnědá, tváři divé
pod plachetkou osoba;
o berličce, hnáty křivé,
hlas — vichřice podoba!*

*„Dej sem dítě!“ — „Kriste pane!
odpusť hříchy hříšníci!“
Div že smrt jí neovane,*

ejhle tuť — Polednici!

*Ke stolu se plíží tiše
Polednice jako stín:
matka hrůzou sotva dýše,
dítě chopíc na svůj klín.*

*A vinouc je, zpět pohlíží —
běda, běda dítěti!
Polednice blíž se plíží
blíž — a již je v zápětí.*

*Již ztahuje po něm ruku —
matka tisknouc ramena:
„Pro Kristovu drahou muku!“
klesá smyslů zbavena.*

*Tu slyš: jedna — druhá — třetí
poledne zvon udeří;
klikla cvakla, dvéře letí —
táta vchází do dveří.*

*Ve mdlobách tu matka leží,
k nadržám dítě přimknuté:
matku zkřísil ještě stěží,
avšak dítě — zalknuté.*

Zlatý kolovrat

I

*Okolo lesa pole lán,
hoj jede, jede z lesa pán,
na vraném bujném jede koni,
vesele podkovičky zvoní,
jede sám a sám.*

*A před chalupou s koně hop!
a na chalupu: klop, klop, klop!
„Hola hej! otevřte mi dvěře,
zbloudil jsem při lovení zvěře,
dejte vody pít!“*

*Vyšla dívčina jako květ,
neviděl také krásy svět;
přinesla vody ze studnice,
stydlivě sedla u přeslice,
předla, předla len.*

*Pán stojí, nevěda co chtěl,
své velké žízně zapomněl;
diví se tenké, rovné niti,
nemůže očí odvrátiti
s pěkné přadleny.*

*„Svobodna-li jest ruka tvá,
ty musíš býti žena má!“
dívčinu k boku svému vine -
„Ach pane! nemám vůle jiné,
než jak máti chce.“*

*„A kde je, děvče, máti tvá?
Nikohoť nevidím tu já.“ -
„Ach pane! má nevlastní máti
zejtra se s dcerou domů vrátí,
vyšly do města.“*

II

*Okolo lesa pole lán,
hoj jede, jede zase pán;
na vraném bujném jede koni,
vesele podkovičky zvoní,
přímo k chaloupce.*

*A před chalupou s koně hop!
na chalupu: klop, klop, klop!
„Hola! otevřte, milí lidi,
ať oči moje brzo vidí
potěšení mé!“*

*Vyšla babice, kůže a kost:
„Hoj, co nám nese vzácný host?“
„Nesu ti, nesu v domě změnu,
chci tvoji dceru za svou ženu,
tu tvou nevlastní.“*

*„Hoho panáčku! div a div!
kdo by pomyslíl jaktěživ?
Pěkně vás vítám, vzácný hoste,
však ani nevím, kdo jste?
Jak jste přišel k nám?“*

*„Jsem této země král a pán,
náhodou včera zavolán:
dám tobě stříbro, dám ti zlato,*

*dej ty mně svoji dceru za to,
pěknou přadlenu. “*

*„Ach pane králi! div a div!
kdo by se nadál jaktěživ?
Vždyť nejsme hodny, pane králi! -
kéž bychom záslužněji stály
v milosti vaší!“*

*„Ale však radu, radu mám:
za cizí - dceru vlastní dám;
jeť podobna té druhé právě
jak oko oku v jedné hlavě -
její nit - hedbáv!“*

*„Špatná je, babo, rada tvá!
vykonej, coť poroučím já:
zejtra, až den se ráno zjasní,
provodiš dceru svou nevlastní
na královský hrad!“*

III

*„Vstávej dceruško! již je čas,
pan král již čeká, bude kvas:
však jsem já ani netušila -
nu bodejž dobře pořídila
v královském hradě!“*

*„Stroj se, sestřičko moje! stroj,
v královském hradě bude hoj:
vysoko jsi se podívala,
nízko mne, hled'te, zanechala -
nu jen zdráva bud!“*

„Pojď již, Dorničko naše, pojd',

*aby se nehněval tvůj choť:
až budeš v lese na rozhraní,
na domov nezpomeneš ani -
pojd' jen honem, pojd'.* “

*„Matko, matičko! řekněte,
nač s sebou ten nůž béřete?“ -
„Nůž bude dobrý - někde v chladu
vypíchnem oči zlému hadu -
pojd' jen honem, pojd'!“*

*„Sestro, sestřičko! řekněte,
nač tu sekeru nesete?“ -
„Sekera dobrá - někde v keři
useknem hnáty lité zvěři -
pojd' jen honem, pojd'!“*

*A když již přišly v chlad a keř:
„Hoj, ty jsi ten had, tys ta zvěř!“
Hory a doly zaplakaly,
kterak dvě ženy nakládaly
s pannou ubohou!*

*„Nyní se s panem králem těš,
těš se s ním, kterakkoli chceš;
objímej jeho svěží tělo,
pohlížej na to jasné čelo,
pěkná přadleno!“ -*

*„Mamičko, kterak udělám?
kam oči a ty hnáty dám?“ -
„Nenechávej jich podlé těla,
ať někdo jich zas nepřidělá -
radš je s sebou vem.“*

*A když již zašly za tu chvoj:
„Nic ty se, dcero má, neboj!
však jsi podobna té tam právě
jak oko oku v jedné hlavě -*

neboj ty se nic!“

*A když již byly hradu blíž,
pan král vyhlíží z okna již;
vychází s pány svými v cestu,
přivítá matku i nevěstu,
zrady netuše.*

*I byla svatba - zralý hřích,
panna nevěsta samý smích;
i byly hody, radování,
plesy a hudby bez ustání
do sedmého dne.*

*A když zasvítal osmý den,
král musí jíti s vojsky ven:
„Měj se tu dobře, paní moje!
já jedu do krutého boje,
na nepřítelé.*

*Navrátím-li se z bitvy zpět,
omladne naší lásky květ!
Zatím na věrnou mou památku
hled' sobě pilně kolovrátku,
pilně doma před!“*

IV

*V hluboké pusté křovině
jak se tam vedlo dívčině
Šest otevřených proudů bylo,
z nichž sejí živobyті lilo
na zelený mech.*

*Vzešlo jí náhle štěstí moc,
nynčko jí hrozí smrti noc:*

*tělo již chladne, krev se sšedá -
běda té době, běda, běda,
když ji spatřil král!*

*A tu se z lesních kdesi skal
stařeček nevídaný vzal:
šedivé vousy po kolena -
to tělo vloživ na ramena,
v jeskyni je nes.*

*„Vstaň mé pachole, běž, je chvat,
vezmi ten zlatý kolovrat:
v královském hradě jej prodávej,
za nic jiného však nedávej,
nežli za nohy.“ -*

*Pachole v bráně sedělo,
zlatý kolovrat drželo.
Královna z okna vyhlížela:
„Kéž bych ten kolovrátek měla
z ryzího zlata!“*

*„Jděte se, matko, pozeptat,
zač je ten zlatý kolovrat?“ -
„Kupte, paničko! drahý není,
můj otec příliš nevycení:
za dvě nohy jest.“*

*„Za nohy? ajaj, divná věc!
Ale já chci jej míti přec:
jděte, mamičko, do komory,
jsou tam ty nohy naší Dory,
dejte mu je zaň.“*

*Pachole nohy přijalo,
do lesa zpátky spěchalo. -
„Podej mi, chlapče, živé vody,
nechť bude tělo beze škody,
jako bývalo.“*

*A ránu k ráně přiložil,
a v nohou oheň zas ožil,
v jeden celek srostlo tělo,
jako by vždycky bylo celo,
bez porušení.*

*„Jdi, mé pachole, k polici,
vezmi tu zlatou přeslici:
v královském hradě ji prodávej,
za nic jiného však nedávej,
nežli za ruce.“ -*

*Pachole v bráně sedělo,
přeslici v rukou drželo.
Královna z okna vyhlížela:
„Och, kéž bych tu přesličku měla
ke kolovrátku!“*

*„Vstaňte, mamičko, s lavice,
ptejte se, zač ta přeslice?“ -
“Kupte, paničko, drahá není,
můj otec příliš nevyčení,
za dvě ruce jest.“*

*„Za ruce!? divná, divná věc!
Ale já ji chci mítí přec:
jděte, mamičko, do komory,
jsou tam ty ruce naší Dory,
přineste mu je.“*

*Pachole ruce přijalo,
do lesa zpátky spěchalo. -
„Podej mi, chlapče, živé vody,
nechť bude tělo beze škody,
jako bývalo.“*

A ránu k ráně přiložil,

*a v rukou oheň zas ožil;
a v jeden celek srostlo tělo,
jako by vždycky bylo celo,
bez porušení.*

*„Skoč, hochu, na cestu se měj!
mám zlatý kužel na prodej:
v královském hradě jej prodávej,
za nic jiného však nedávej,
nežli za oči.“*

*Pachole v bráně sedělo,
zlatý kuželík drželo.
Královna z okna vyhlížela:
„Kéž bych ten kuželíček měla
na tu přesličku!“*

*„Vstaňte, mamičko, jděte zas,
ptejte se, zač ten kužel as?“ -
“Za oči, paní! jinak není,
tak mi dal otec poručení,
za dvě oči jest.“*

*„Za oči!?! neslýchaná věc!
A kdo je, chlapče, tvůj otec?“ -
„Netřeba znáti otce mého:
kdo by ho hledal, nenajde ho,
jinak přijde sám.“ -*

*„Mámo, mamičko! co počít,
a já ten kužel musím mít!
Jděte tam zase do komory,
jsou tam ty oči naší Dory,
ať je odnese.“*

*Pachole oči přijalo,
do lesa zpátky spěchalo.
„Podej mi, chlapče, živé vody,
nechť bude tělo beze škody,*

jako kdy prvé. “

*A oči v důlky položil,
a zhaslý oheň zas ožil;
a panna vůkol pohlížela -
však nikoho tu neviděla,
než se samotnu.*

V

*A když byly tři neděle,
král jede z vojny vesele:
„A jak se máš, má paní milá!
zdalis pamětliva byla
mých posledních slov?“*

*„Och! já je v srdci nosili,
a hleďte co jsem koupila:
jediný mezi kolovraty,
přeslici, kužel - celý zlatý,
vše to z lásky k vám!“*

*„Pojd' se, má paní, posadit,
upřed' mi z lásky zlatou nit.“ -
Ke kolovrátku chutě sedla,
jak zatočila, celá zbledla -
běda, jaký zpěv!*

*„Vrrr - zlou to předeš nit!
Přišla jsi krále ošidit:
nevlastní sestru jsi zabila,
údiv a oči ji zbavila -
vrrr - zlá to nit!“*

*„Jaký to kolovrátek máš?
a jak mi divně na něj hráš!*

*Zahraj mi, pani, ještě znova,
nevím, co chtějí tato slova:
před', má paní, před'!“*

*„Vrrr - zlou to předeš nit!
Chtěla jsi krále ošidit:
pravou nevěstu jsi zabila,
a sama ses jí učinila -
vrrr - zlá to nit!“*

*„Hó, strašlivě mi, paní, hráš!
Nejsi tak, jak se býti zdáš!
Zahraj mi, paní, do třetice,
abych uslyšel ještě více:
před', má paní, před'!“*

*„Vrrr - zlou to předeš nit!
Přišla jsi krále ošidit:
sestra tvá v lese, v duté skále,
ukradla jsi jí chotě krále -
vrrr - zlá to nit!“*

*Jak ta slova král uslyšel,
skočil na vrance, k lesu jel;
hledal a volal v širé lesy:
„Kdes, má Dorničko! kde jsi? kde jsi?
kdes, má rozmilá!“ -*

VI

*Od lesa k hradu polí lán,
hoj jede, jede s paní pán;
na vraném bujném jedou koni,
vesele podkovičky zvoní,
na královský hrad.*

*I přišla svatba zase zpět,
panna nevěsta jako květ;
i byly hody, radování,
hudby a plesy bez ustání
po tři neděle.*

*A což ta matka babice?
a což ta dcera hadice? -
Hoj! vyjí čtyři vlci v lese,
každý po jedné noze nese
ze dvou ženských těl.*

*Z hlavy jim oči vyňaty,
ruce i nohy uťaty:
co prvé panně udělaly,
toho teď na se dočekaly
v lese hlubokém.*

*A což ten zlatý kolovrat?
jakou teď píseň bude hrát? -
Jen do třetice zahrát přišel,
pak ho již nikdo neuslyšel,
ani nespatriil.*

Štědrý den

I

*Tma jako v hrobě, mráz v okna duje,
v světnici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará podřimuje,
děvčata předou měkký len.*

*„Toč se a vrč, můj kolovrátku!
ejhle adventu již na krátku,
a blízko, blizoučko štědrý den!*

*Milotě děvčeti přísti, mílo
za smutných zimních večerů;
neb nebude darmo její dílo,
tu pevnou chová důvěru.*

*I přijde mládenec za pilnou pannou,
řekne: Pojd' za mne, dívko má!
budiž ty mi ženkou milovanou,
věrným ti mužem budu já.*

*Já tobě mužem, ty mně ženkou,
dej ruku, děvče rozmilé! -
A dívka, co předla přízi tenkou,
svatební šije košile.*

*Toč se a vrč, můj kolovrátku!
však jest adventu již na krátku,
přede dveřmi štědrý den!“*

II

*Hoj, ty štědrý večere,
ty tajemný svátku!
cože komu dobrého
neseš na památku?*

*Hospodáři štědrovku,
kravám po výslužce;
kohoutovi česneku,
hrachu jeho družce.*

*Ovocnému stromoví
od večere kosti,
zlatoušky na stěnu,
tomu, kdo se postí.*

*Hoj, já mladá dívčina,
srdce nezadané:
mně na mysli jiného,
jiného cos tane.*

*Pod lesem, ach pod lesem,
na tom panském stavě,
stojí vrby stařeny,
sníh na šedé hlavě.*

*Jedna vrba hrbatá
tajně dolů kývá,
kde se modré jezero
pod ledem ukrývá.*

*Tu prý dívce v půlnoci,
při luně pochodni,
souzený se zjeví hoch
ve hladině vodní.*

*Hoj, mne půlnoc neleká,
ani liché Vědy:
půjdu, vezmu sekeru,
prosekám ty ledy.*

*I nahlednu v jezero
hluboko - hluboko,
milému se podívám
pevně okem v oko.*

III

*Marie, Hana, dvě jmena milá
panny jak jarní růže květ:
která by z obou milejší byla,
nikdo nemůže rozumět.*

*Jestliže jedna promluví k hochu,
do ohně by jí k vůli šel;
pakli se druhá usměje trochu -
na první zas by zapomněl!*

*Nastala půlnoc. Po nebi šíře
sbor vysypal se hvězdiček,
jako ovečky okolo pastýře,
a pastýř jasný měsíček.*

*Nastala půlnoc, všech nocí máti,
půlnoc po štědrém večeru:
na mladém sněhu svěží stopu znáti
ode vsi přímo k jezeru.*

*Ta jedna klečí, nad vodou líčko;
ta druhá stojí podlé ní:
„Hano, Haničko, zlaté srdíčko!
jaké tam vidíš vidění?“*

*„Ach vidím domek - ale jen v šere -
jako co Václav ostává -
však již se jasní - ach, vidím dvěře,
ve dveřích mužská postava!*

*Na těle kabát zeleni temné,
klobouk na stranu - znám jej, znám!
na něm ta kytka, co dostal ode mne -
můj milý bože! Václav sám!!“*

*Na nohy skočí, srdce jí bije,
druhá přikleká vedle ní:
„Zdar bůh, má milá, zlatá Marie!
jaké ty vidíš vidění?“*

*„Ach vidím, vidím - je mlhy mnoho,
všecko je mlhou zatmělé;
červená světla blýskají z toho -
zdá se mi býti v kostele.*

*Něco se černá mezi bílými -
však mi se rozednívá již: -
jsou to družičky, a mezi nimi -
pro boha! rakev - černý kříž!“*

IV

*Vlažný větrík laškuje
po osení mladém;
sad i pole květovým
přioděny vnadem;
zavzněla hudba od kostela zrána,
a za ní hejsa! kvítím osypána
jede svatba řadem.*

*Švárný ženich jako květ
v kole svatebčanů,
kabát tmavě zelený,
klobouk v jednu stranu:
tak viděla jej v osudné té době,
tak si ji nyní domů vede k sobě,
švárnou ženku Hanu.*

*Zašlo léto. Přes pole
chladné větry vějí.
Zvoní hrana. Na marách
tělo vynášejí:
bílé družičky, planoucí svíce;
pláč, bědování, trouby hlaholíce
z hlubokosti znějí:
Miserere mei!*

*Koho věnec zelený,
koho v rakvi kryje?
Umřela, ach umřela
panenská lilie!
Vykvětla, jakby zalívána rosou,
uvadla, jakby podsečena kosou -
ubohá Marie!*

V

*Nastala zima, mráz v okna duje,
v světlici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará polehuje,
děvčata zase předou len.*

*„Toč se a vrč, můj kolovrátku!
však jest adventu zase na krátku,*

a nedaleko štědrý den!

*Ach ty štědrý večere
noci divoplodné!
když si na tě vzpomenu,
k srdci mne to bodne!*

*Seděly jsme také tak
loni pohromadě:
a než rok se obrátil,
dvě nám chybí v řadě!*

*Jedna, hlavu zavitou,
košiličky šije;
druhá již tři měsíce
v černé zemi hnije,
ubohá Marie!*

*Seděly jsme také tak,
jako dnes a včera:
a než rok se obrátí -
kde z nás bude která?*

*Toč se a vrč, můj kolovrátku!
všeckoť ve světě jen na obrátku,
a život lidský jako sen!*

*Však lépe v mylné naději sníti,
před sebou čirou temnotu,
nežli budoucnost odhaliti,
strašlivou poznati jistotu!“*

Holoubek

*Okolo hřbitova
cesta úvozová;
šla tudy, plakala
mladá hezká vdova.*

*Plakala, želela
pro svého manžela:
neb tudy naposled
jej doprovázela. —*

*Od bílého dvora
po zelené louce
jede pěkný panic,
péro na klobouce.*

*„Neplač, nenaříkej,
mladá, hezká vdovo!
škoda by tvých očí,
slyš rozumné slovo.*

*Neplač, nenaříkej,
vdovo, pěkná růže!
když muž ti umřel,
vezmi mne za muže.“ —*

*Jeden den plakala,
druhý ticho minul,
třetího žel její
pomalu zahynul.*

*V témdni umrlého
z mysli vypustila:
než měsíc uplynul,*

k svatbě šaty šila. —

*Okolo hřbitova
veselejší cesta:
jedou tudy, jedou
ženich a nevěsta.*

*Byla svatba, byla
hlučná a veselá:
nevěsta v objetí
nového manžela.*

*Byla svatba, byla,
hudba pěkně hrála:
on ji k sobě vinul,
ona jen se smála. —*

*Směj se, směj, nevěsto!
pěkně ti to sluší:
nebožtík pod zemí,
ten má hluché uši!*

*Objímej milého,
netřeba se báti:
rakev dosti těsná —
ten se neobráť!*

*Líbej si je, líbej,
ty žádané líce:
komus namíchala,
neobživne více! —*

—

*Běží časy, běží,
všecko sebou mění:
co nebylo, přijde,
co bývalo, není.*

*Běží časy, běží,
rok jako hodina;
jedno však nemizí:
pevněť stojí vina.*

*Tři roky minuly,
co nebožtík leží;
na jeho pahorku
tráva roste svěží.*

*Na pahorku tráva,
u hlavy mu doubek,
na doubku sedává
běloučkový holoubek.*

*Sedává, sedává,
přežalostně vrká:
každý, kdož uslyší,
srdce jemu puká.*

*Nepuká tak jiným,
jako jedné ženě:
s hlavy si rve vlasy,
volá uděšeně:*

*„Nehoukej, nevolej,
nehuč mi tak v uši:
tvá píseň ukrutná
probodá mi duši!*

*Nehoukej, nežaluj,
hlava se mi točí:
aneb mi zahoukej,
ať se mi rozskočí!“ —*

*Teče voda, teče,
vlna vinu stíhá,
a mezi vlnami*

bílý šat se míhá.

*Tu vyplývá noha,
tam zas ruka bledá:
žena nešťastnice
hrobu sobě hledá! —*

*Vytáhli ji na břeh,
zahrabali skrytě,
kde cesty pěšiny
křížují se v žitě.*

*Nižádného hrobu
jí býti nemělo:
jen kámen veliký
tlačí její tělo.*

*Však nelze kamenu
tak těžko ležeti,
jako jí na jmenu
spočívá prokletí!*

Záhořovo lože

I

*Šedivé mlhy nad lesem plynou,
jako duchové vlekouce se řadem;
jeřáb ulétá v krajinu jinou -
pusto a nevlídno ladem i sadem.
Vítr od západu studeně věje,
a přižloutlé listí tichou píseň pěje.
Známátě to píseň: pokažděť v jeseni
listové na dubě šepcí ji znova:
ale málokdo pochopuje slova,
a kdo pochopí, do smíchu mu není.*

*Poutníče neznámý v hábitě šerém,
s tím křížem v ruce na dlouhé holi,
a s tím růžencem - kdo jsi ty koli,
kam se ubíráš nyní pod večerem?
kam tak pospícháš? tvá noha bosa,
a jeseň chladná - studená rosa:
zůstaň zde u nás, jsmeť dobří lidi,
dobréhoť hosta každý rád vidí. -*

*Poutníče milý! - než tys ještě mladý,
ještě vous tobě nepokrývá brady,
a tvoje líce jako pěkné panny -
ale což tak bledé a smutně zvadlé,
tvoje oči v důlky zapadlé!
Snad je ve tvém srdci žel pochovaný?
snad že neštěstí tvé tělo sviží
lety šedivými dolů k zemi níží?*

*Mládenče pěkný! nechod' za noci,
možné-li, budem rádi ku pomoci,
a při nejmenším snad potěšíme.
Jen nepomíjej, pojd', pohov tělu:
nenít' bez léku nižádného želu,
a mocný balzám v důvěře dríme. -*

*Nic neslyší, neví, aniž oko zvedne,
nenít' ho možné ze snův vytrhnouti!
a tam již zachází v chrastině jedné:
pán bůh ho posilň na jeho pouti!*

II

*Daleké pole, široké pole,
předlouhá cesta přes to pole běží,
a podlé cesty pahorek leží,
a dřevo štíhlé stojí na vrchole:
štíhlát' to jedlice - však beze snětí,
jen malá příčka svrchu přidělána,
na té příčce přibitý viděti
rozpjatý obraz Krista pána.
Hlavu krvavou vpravo nakloňuje,
ruce probité roztahuje v šíři:
v dvě světa strany jimi ukazuje,
v dvě strany protivné, jakož cesta míří:
pravou na východ, kdež se světlo rodí,
levou na západ, kdež noc vojevodí.
Tam na východě nebeská je brána,
tam u věčném ráji bydlí boží svatí;
a kdo dobře činí, čáka jemu dána,
že se tam s nimi též bude radovati.
Ale na západě jsou pekelná vrata,
tam plane mořem síra i smola,
tam pletou d'áblové, zlá rota proklatá,
zlořečené duše v ohnivá kola.*

*Vpravo, Kriste pane! tam dej nám dospěti,
však od levice vysvobod' své děti!*

*Tu na tom pahorku leže na kolenou
náš mladý poutník v ranním světla kmitu,
okolo kříže ruku otočenou,
vroucně objímá dřevo beze citu.
Brzy cos šepce, slzy roně z oka,
brzy zas vzdychá - těžce, zhluboka. -*

*Takto se loučí od své drahé panny
mládenec milý v poslední době,
ubíraje se v cizí světa strany,
aniž pak věda, sejdou-li se k sobě:
ještě poslední vroucí obejmutí,
ještě políbení jako plamen žhoucí:
již měj se tu dobře, dívko přežádoucí:
chvíle nešťastná pryč odtud mne nutí! -*

*Tvář jako stěna, pohledění ledné,
ale v srdci plamen zhoubný, divoký,
náhle se poutník se země zvedne,
k západu rychle zaměří kroky. -*

*Brzy potom zmizel v hustém lesa proutí:
pán bůh ho potěš na jeho pouti!*

III

*Stojí, stojí skála v hlubokém lese,
podlé ní cesta v habrovém houští,
a na té skále dub velikán pne se,
král věkovitý nad věčnou pouští:
k nebesům holé vypínaje čelo,
zelená ramena drží na vše strany;
tuhý oděv jeho hromem rozoraný,*

*a pod oděvem vyhnilé tělo:
dutina prostranná, příhodná velmi -
pohodlný nocleh lité lesní šelmy!*

*A hle! pod tím dubem na mechovém loži,
čí je ta postava veliká, hrozná
zvíře či člověk v medvědí koži?
Sotva kdo člověka v tom stvoření pozná!
Tělo jeho - skála na skále ležící,
údy jeho - svaly dubového kmene,
vlasy a vousy vjedno splývající
s ježatým obočím tváři začazené;
a pod obočím zrak bodající,
zrak jedovatý, podobný právě
zraku hadímu v zelené trávě.
Kdo je ten člověk? a to mračné čelo,
jakými obmysly se jest obestřelo?
Kdo je ten člověk? co chce v této poušti? -*

*Nic se mne neptej! ohledni se v houští
s obě strany cesty; zeptej se těch kostí,
ježto tu leží práchnivějící;
zeptej se těch černých, nevlídných hostí,
ježto tu krákají obletující:
ti mnoho viděli - ti vědí více!*

*Tu však muž lesní s lože svého skočí,
zrak upřený v cestu divoce plane;
kyjem ohromným nad hlavou točí,
a skok za skokem prostřed cesty stane.*

*Kdo přichází cestou? - V hábitě mládenec,
kříž maje v ruce, za pasem růženec! -
Utec, mládenče! obrať se zpátky!
tvá cesta v jistou tebe smrt uvádí.
Živottě lidský i bez toho krátký,
a škoda tvého panenského mládí!
Obrať se, utíkej, co ti síla stačí,
dokud kyj ohromný na tě nepřikvačí.*

a neroztrhne tvou hlavičku v kusy! -

*Neslyší, nevidí, v želu svém hlubokém
jde dále před se povlovným krokem,
kde života svého pozbyti musí. -*

„Stůj červe! kdo jsi? kam tě cesta vede?“ -

*Zastavil se poutník, zvedna líce bledé:
„Jsem zatracenec“ - odpovídá tiše -
„do pekla cesta má, do satanské říše!“ -*

*„Hoho! do pekla? - Čtyřicáté léto,
co již tu sedím, mnoho jsem slyšival,
mnoho vidíval, ale písně této
potud mi nikdo ještě nezazpíval! -
Hoho! do pekla? netřeba ti kroků,
sám tě tam dopravím, nevzdechneš ani! -
Však až se naplní můj počet roků,
přijdu snad za tebou také na snídání!“ -*

*„Nic ty se nerouhej milosti boží!
Dříve než jsem viděl den života prvý,
zapsán jsem peklu otce svého krví
klamem d'ábelským - pro pozemské zboží.
Milost boží velká! a znamení kříže
zlámeť i strašlivé pekelné mříže,
porazí Satana se vši jeho mocí!
Milost boží velká! ta ráčí dáti,
že se slabý poutník co vítěz navrátí,
dobuda zápisu z pekelné noci.“ -*

*„Co pravíš? - za těch let, za čtyřiceti,
bez počtu jsem jich do pekla sklátil,
však se ještě nikdo zpátky nenavrátil! -
Slyš, červe! jsi mladé heboučké pleti,
byl bys mi dobře, místo tuhé zvěři,
za malou pochoutku dnes na večeri:*

*ale pustím tě - nechám tebe jítí -
však ještě nikdo, co jich tu šlo koli,
neušel mojí sukovité holi! -
Pustím tě červe! ale to chci míti:
přisahej, že potom věrně mi povíš,
co v pekle uvidíš, a čeho se dovíš. “ -*

*I vztýčil se poutník, a vysoko zdviže
hůl svou poutnickou se znamením kříže:
„Přisahám na kříže svatého slávu,
že ti z pekla věrnou přinesu zprávu!“*

IV

*Minula zima, sníh na horách taje,
v údolích povodeň od sněhu a deště;
jeřáb se vrací z dalekého kraje:
avšak náš poutník nepřichází ještě.*

*V zeleň oděly se v lese ratolesti,
fijala pode křem milou vůni dýše;
slavík vypravuje dlouhé pověsti:
ale žádná zpráva z pekelné říše.*

*Ušlo jaro - léto; již se dnové krátí,
povětrí chladne, listí opadává:
z pekla však žádná, žádná nejde zpráva.
Zdali se poutník přece ještě vrátí?
Zdali nekleslo cestou jeho tělo?
zdali ho peklo v sobě nepožřelo? -*

*Lesní muž pod dubem s vysokého stanu
škaredě pohlíží v západní stranu;
sedí a bručí: “Co jich tu šlo koli,
neušel nikdo mé sukovité holi!
Jen jednoho jsem na slovo vsadil,*

jen toho jednoho - a ten mne zradil!“ -

*„Ó nezradil tebe!“ - ozval se týmž časem
podlé muže poutník povýšeným hlasem;
postava přímá, oko přísné, smělé,
studený poklid na jeho čele,
a z jeho bledé, ušlechtilé tváře
jako by planula slunečná záře.*

*„Nezradil jsem tebe! přísahou ztuhá
zavázal jsem se ti, hříšný boží sluha;
a nyní přísahám ještě tobě znova:
přisahám na kříže svatého slávu,
že tobě věrnou z pekla nesu zprávu!“*

*Zachvěl se muž lesní, slyše tato slova,
vyskočil zhůru, sáhna po své zbroji:
avšak jako bleskem omráčený stojí -
nesneseť zrak jeho zraku poutníkova.*

*„Tuto sed' a slyš! pověsti hrůzy
zvěstují tobě po pekelné chůzi;
o hněvu božím slovo moje svědčí:
ale milost božská neskončeně větší!“*

*Vypravuje poutník, co v pekle spatřil:
moře plamenův - břídké d'áblův pluky;
a kterak se život s věčnou smrtí sbratřil
na věčné, vždy nové zatracencův muky. -*

*Muž lesní pod dubem zamračený sedí,
nemluví slova - jen před sebe hledí.*

*Vypravuje poutník, co v pekle slyšel:
úpěnlivé nářky - zlořečené klení -
volání pomoci - však nikoho není,
kdo by tu potěšil, kdo k pomoci přišel,
jen věčná kletba, věčné zatracení! -*

*Muž lesní pod dubem zamračený sedí,
nemluví slova - jen před sebe hledí.*

*Vypravuje poutník, jak znamením kříže
přinutil Satana, pekelné kníže,
rozkázati d'áblu, strůjci klamu zlého,
aby zase vrátil krví psanou blánu.
Protivil se d'ábel pekelnému pánu,
nevrátil zápisu dle rozkazu jeho.*

*Rozlítíl se Satan a v zlosti své velí:
„Vykoupejte jeho v pekelné koupeli!“ -
Učinila rota dle jeho rozkazu,
připravila lázeň z ohně a mrazu:
s jedné strany hoří jako uhel zňatý,
s druhé strany mrzne v kámen ledovatý;
a když vidí rota míru naplněnu,
obrací zmrzlinu opak do plamenů.
Strašlivě řve d'ábel, jako had se svíjí,
až ho pak již smysl i cit pomíjí.
Tu pokynul Satan, rota odstoupila,
a síla zas nová d'ábla oživila.
Ale když propuštěn opět dýše lehce,
krví psané blány přec vydati nechce. -*

*Rozlítiv se Satan, káže ve svém hněvu:
„Nuže ať obejme pekelnou děvku!“ -
A byla ta děvka z železa skuta,
rámě vztažené k toužebné milosti:
přivinula d'ábla na svá prsa krutá,
zdrčeny jsou všechny jeho kosti.
Strašlivě řve d'ábel, jako had se svíjí,
až ho pak již smysl i cit pomíjí.
Tu pokynul Satan, panna povolnila,
a síla zas nová d'ábla oživila.
Ale když propuštěn opět dýše lehce,
krví psané blány přec vydati nechce. -*

*I zařičel Satan poslední své slovo:
„Uvrzte jeho v lože Záhořovo!“*

*„V lože Záhořovo? v Záhořovo lože?“ -
volá v uděšení muž divý v lese,
hrozná tělo jeho osykou se třese,
a pot vyráží z tuhé čela kože.
„Lože Záhořovo! - Záhoř je to jméno,
od matky mé někdy často vysloveno,
když učívala mne plésti rohože,
když mi rohožemi na mechu stlávala,
a vlčí kožinou mne přikrývala.
A nyní v pekle Záhořovo lože -?
Však pověz mi ty - ty sluho boží,
co čeká Záhoře na pekelném loži?“ -*

*„Spravedlivá jest pomsty boží ruka,
leč ukryto věčné jeho usouzení:
neznámát' mi sice tvá pekelná muka,
ale tvých zločinů nic menší není.
Nebo věz, že d'ábel, slyše ona slova,
zhroziv se pokuty lože Záhořova,
krvavý zápis vrátil bez prodlení!“ -*

*Stoletá sosna na chlumové stráni
hrdě vypíná k nebi své témě:
i přijde sekera, sosna hlavu sklání,
a těžkým pádem zachvěje se země.*

*Divoký tur lesní v bujnosti své síly
z kořene vyvrací mocná v lese dřeva:
proboden oštěpem, potácí se chvíli,
a padne, v bolesti smrtelné řeva. -*

*Takto muž lesní. Poražen tou zvěstí
na zemi klesá ve smrtelném strachu;
řve a svíjí se, bije v hlavu pěští,
nohy poutníkovy objímaje v prachu:
„Smiluj se, pomoz, pomoz muži boží!“*

nedej mi dospěti k pekelnému loži!“ -

*„Nemluv takto ke mně! červ jsem, roveň tobě,
bez milosti boží ztracen věčně věkův:
k ní ty se obrať, od ní prose lékův,
a čiň pokání v pravé ještě době.“ -*

*„Kterak mám se káti? viz tu na mé holi
ty řady vrubův: co jich tu jest koli -
spočti je, můžeš-li - ta známka každá,
každý ten vroubek jest jedna vražda!“ -*

*I zvedne poutník, k zemi se nakloně,
hůl Záhořovu - kmen mocné jabloně -
a zarazí ji v tvrdé skály témě,
jako tenký proutek do zorané země.*

*„Tu kleč přede svědkem svých hrozných činů,
kleč ve dne v noci, ukrutný zlosynu!
Času nepočítej, nedbej žízně, hladu,
jedno počítej svých zločinů řadu,
lituj a pros boha, aby smazal vinu.
Vina tvá jest velká, těžká, bez příkladu:
bez příkladu budiž i tvoje pokání,
a bez konce jest boží smilování!
Tu kleč a čekej - až se v jedné době
z milosti boží vrátím zase k tobě.“*

*Takto dí poutník, a jde cestou dále. -
A Záhoř klečí, klečí neustále;
klečí ve dne, v noci - nepije, nejí;
vzdychaje božího prosí smilování. -
Den po dni mine; již i sních se shání,
ledové mrazy již již přicházejí:
a Záhoř klečí, prosit nepřestává -
ale na poutníka darmo očekává,
ten nepřichází, nevrací se k němu.
Bůh budiž milostiv muži kajicnému!*

V

*Devadesáte let přeletělo světem;
mnoho se zvrátilo zatím od té chvíle:
kdo onoho času býval nemluvnětem,
jest nyní starcem, do hrobu se chýle.
Avšak málo jich dozrálo k té době,
ostatní všickni jsou schováni v hrobě.
Jiné pokolení - cizí obličej -
vše ve světě cizí, kam se člověk děje:
jen to slunéčko modravého nebe,
jenom to nižádné proměny nevzalo;
a jako před věky lidi těšovalo,
tak i nyní ještě vždy blaží tebe!*

*Jest opět jaro. Vlažný větřík duje,
na lukách svěží kolébá se tráva;
slavík své pověsti opět vypravuje,
a fíjalka novou zas vůni vydává.*

*Habrovým stínem hlubokého lesa
dvé poutníků se cestou ubírá:
shrbený stařeček, v ruce berlu nesa,
berlu biskupskou, věkem již se třesa,
a pěkný mládenec, ten jej podepírá.*

*„Posečkej, synu můj! rád bych odpočinul,
odpočinutí si má duše žádá!
Rád bych se již k otcům zesnulým přivinul,
ale milost boží jinak mi ukládá.
Milost boží velká! ta sluhu svého
mocně provedla skrz pekelnou bránu,
v úřadě svém svatém povýšila jeho;
a protož duše má dobrořečí pánu.
Pevně jsem doufal v tebe, hospodine:*

*dejž, ať tvá sláva na zemi spočine! -
Synu můj, žízním! ohledni se vůkol:
tuším, ač není-li mdlých smyslů mámení,
tuším, že mi blízké najdeš občerstvení,
aby byl dokonán můj života úkol. “*

*Odešel mládenec, v lesní zašel strany,
zdali by kde našel pramen uchovaný.
I dere se houštím, kráčí dál a dále,
až i se prodere k mechovité skále.
Ale tu náhle noha jeho stane,
a jako světluška večer létající,
leskne se podiv v pěkné jeho líci:
divněť neznámá vůně k němu vane,
vůně nevýslovná, neskončené vnady,
jako by v rajské vstupoval sady.
A když pak mládenec skrze husté chvoji
vzhůru se prodere a na skálu vkročí,
věc nepodobnou vidí jeho oči:
na holé skále strom košatý stojí,
strom jabloňový, v šíř se rozkládaje,
a na něm ovoce divné krásy zraje -
jablka zlatá - a z nich se nese
ta rajská vůně vůkol po všem lese.*

*I zplesalo srdce v mládencovu těle,
a zrak jeho čilý jiskřil se vesele:
„Ach jistě, jistě! bůh dobrotivý
stařečkovi k vůli tu své činí divy:
pro posilu jemu - místo chladné vody -
pustá v lese skála rajské nese plody. “*

*Ale jak s ochotou po jablku sáhne,
tak s uleknutím ruku zas odtáhne.*

*„Ty nech, netrhej - však jsi nesázel!“
hlas dutý, hluboký káže jemu ztuha,
blízký hlas, jako by ze země vycházel,
neb nikdež vůkol neviděti druha.*

*Jen pařez veliký stojí vedlé něho,
po němž ostružiny s mechem se vinou,
podál zbytky dubu prastarého,
kmen rozdrčený s šírou vydutinou.*

*Obešel jinoch peň, prohlíží dutinu,
obešel tu celou okolní krajinu:
však ani stopy nalezti nemoha,
že by tu kráčela kdy lidská noha,
všudež jen pouhou viděti pustinu.*

*„A snad se ucho mé obluzeno šálí?
snad zvíře divoké zařvalo v dáli?
snad od vody v skále zvuk onen pocházel?“
dí k sobě sám jinoch; a nedbaje zvuku,
opět po jablku vztahuje ruku.*

*„Ty nech, netrhej - však jsi nesázel!“
hlas dutý hřmotněji zapovídá zase.
A když se mládenec ohlédl po hlase,
hle! pařez veliký mezi ostružinou
hýbati se počne, a z mechu se šinou
dlouhá dvě ramena, k jinochu měříce,
a nad rameny, jako smolné svíce
v mlhavé noci, dvě červených očí
zpod šedého mechu k němu se točí.*

*Zděsil se mládenec, a znamením kříže
znamená se jednou, po druhé a třetí;
a jak vyplašené z hnízda ostríže,
nehledaje cesty, nevida obtíže,
přimo se skály houštím dolů letí;
a zkrvavený od ostrých snětí
na zemi padne k stařečkovi blíže.*

*„Ach pane, pane! zle je v tomto lese:
košatá jabloň na skále, na pláni,
a jabloň na jaře zralé plody nese,*

*a pařez veliký trhati je brání.
A ten pařez mluví, očima točí,
a chytá ramenem, kdo k jabloni kročí:
ach pane, d'áblovo tu jest panování!“*

*„Mýlíš se, synu můj! tuto milost boží
své divy činí - budiž jemu sláva!
Vidím, že pouť moje již se dokonává,
rádost se tělo mé v zemi této složí! -
Ještě mi posluž naposled, můj synu!
doved' mne nahoru, na skalnou planinu.“*

*Učinil tak jinoch: napřed cestu klestí,
a potom stařečka po ní musil nésti. -*

*A když již přišli nahoru k jabloni,
aj! tu se pařez ke stařečku kloní,
vztahuje rámě vstříc, a raduje se:
„Ach pane, pane můj! dlouhos nepřicházel:
hle tvá sazenice již ovoce nese,
ach utrhni, pane! však sám jsi sázel!“*

*„Záhoři! Záhoři! pokoj budiž tobě:
pokoj ti přináším v poslední své době!
Bez míry, bez konce jest milost boží,
nás oba vytrhla pekelnému loži!
Propusť mne nyní již, jakož i já tebe:
nechť se tu popel náš vedlé sebe složí,
a ducha nechť vezmou andělové z nebe!“*

*„Amen!“ dí Záhoř. A v tom okamžení
sesul se ve skrovnou prachu hromádku;
a jen ostružina na holém kamení
zůstala státi, jemu na památku.*

*Zároveň i stařec mrtev na zem klesá -
pouť jeho pozemská již dokonána! -
I zůstal mládenec sám uprostřed lesa,
by ještě vykonal vůli svého pána.*

*Leč nad hlavou jeho té samé chvíle
vznášejí se dvě holubice bílé;
v radostném plesu vznášejí se vzhůru,
až i se vynesly k andělskému kůru.*

Vodník

I

*Na topole nad jezerem
seděl Vodník pod večerem:
„Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit’.*

*Šiju, šiju si botičky
do sucha i do vodičky:
Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit’.*

*Dnes je čtvrtek, zejtra pátek
šiju, šiju si kabátek:
Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit’.*

*Zelené šaty, botky rudé,
zejtra moje svatba bude:
Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit’.“*

II

*Ráno, raničko panna vstala,
prádlo si v uzel zavázala:
„Půjdu, matičko, k jezeru,
šátečky sobě vyperu.“*

*„Ach nechod', nechod' na jezero,
zůstaň dnes doma, moje dcero!
Já měla zlý té noci sen:
nechod', dceruško, k vodě ven.*

*Perly jsem tobě vybírala,
bíle jsem tebe oblikala,
v sukničku jako z vodních pěn:
nechod', dceruško, k vodě ven.*

*Bílé šatičky smutek tají,
v perlách se slzy ukryvají,
a pátek nešťastný je den,
nechod', dceruško, k vodě ven.“ —*

*Nemá dceruška, nemá stání,
k jezeru vždy ji cos pohání,
k jezeru vždy ji cos nutí,
nic doma, nic jí po chuti. —*

*První šáteček namočila —
tu se s ní lávka prolomila,
a po mladičké dívčině
zavířilo se v hlubině.*

*Vyvalily se vlny zdola,
roztáhnuly se v širá kola;
a na topole podlé skal
zelený mužík zatleskal.*

III

*Nevesely, truchlivy
jsou ty vodní kraje,
kde si v trávě pod leknínem
rybka s rybkou hraje.*

*Tu slunéčko nezahřívá,
větrík nezavěje:
chladno, ticho — jako žel
v srdci bez naděje.*

*Nevesely, truchlivy
jsou ty kraje vodní;
v poloutmě a v polousvětle
mine tu den po dni.*

*Dvůr Vodníkův prostranný,
bohatství v něm dosti:
však bezděky jen se v něm
zastavují hosti.*

*A kdo jednou v křišťálovou
bránu jeho vkročí,
sotva ho kdy uhlédají
jeho milých oči. —*

*Vodník sedí mezi vraty,
spravuje své sítě,
a ženuška jeho mladá
chová malé dítě.*

*„Hajej, dadej, mé děťátko,
můj bezděčný synu!
ty se na mne usmíváš,
já žalostí hynu.*

*Ty radostně vypínáš
ke mně ručky obě:
a já bych se radš viděla
tam na zemi v hrobě.*

*Tam na zemi za kostelem
u černého kříže,
aby má matička zlatá*

měla ke mně bliže.

*Hajej, dadej, synku můj,
můj malý Vodníčku!
Kterak nemám zpomínati
smutná na matičku?*

*Starala se ubohá,
komu vdá mne, komu?
však ani se nenadála,
vybyla mne z domu!*

*Vdala jsem se, vdala již,
ale byly chyby:
starosvati — černí raci,
a družičky — ryby!*

*A můj muž — bůh polituj!
mokře chodí v suše,
a ve vodě pod hrnečky
střádá lidské duše.*

*Hajej, dadej, můj synáčku
s zelenými vlásky!
nevdala se tvá matička
ve příbytek lásky.*

*Obluzena, polapena
v ošemetné síti,
nemá žádné zde radosti,
leč tebe, mé dítě!“ —*

*„Co to zpíváš, ženo má?
Nechci toho zpěvu!
tvoje píseň proklatá
popouzí mne k hněvu.*

Nic nezpívej, ženo má!

*v těle žluč mi kyne:
sic učiním rybou tebe,
jako mnohé jiné!“ —*

*„Nehněvej se, nehněvej,
Vodníku, můj muži!
neměj za zlé rozdrčené,
zahozené růži.*

*Mladosti mé jarý štěp
přelomil jsi v půli:
a nic jsi mi po tu dobu
neučinil k vůli.*

*Stokrát jsem tě prosila,
přimlouvala sladce,
bys mi na čas, na kratičký,
dovolil k mé matce.*

*Stokrát jsem tě prosila
v slzí toku mnohém,
bych jí ještě naposledy
mohla dáti sbohem!*

*Stokrát jsem tě prosila,
na kolena klekla:
ale kůra srdce tvého
ničím neobměkla!*

*Nehněvej se, nehněvej,
Vodníku, můj pane!
anebo se rozhněvej,
co díš, ať se stane.*

*A chceš-li mne rybou míti,
abych byla němá:
učiň mne radš kamenem,
jenž paměti nemá.*

*Učiň mne radš kamenem
bez mysli a citu:
by mi věčně žel nebylo
slunečního svitu!“ —*

*„Rád bych ženo! rád bych já
věřil tvému slovu:
ale rybka v širém moři —
kdo ji lapí znovu?“*

*Nezbraňoval bych ti já
k matce tvojí chůze:
ale liché mysli ženské
obávám se tuze!*

*Nuže — dovolím ti já,
dovolím ti zdůly:
však poroučím, ať mi věrně
splníš moji vůli.*

*Neobjímej matky své,
ani duše jiné:
sic pozemská tvoje láska
s nezemskou se mine.*

*Neobjímej nikoho
z rána do večera:
před klekáním pak se zase
vratíš do jezera.*

*Od klekání do klekání
dávám lhůtu tobě:
avšak mi tu na jistotu
zůstaviš to robě.“*

*Jaké, jaké by to bylo
bez slunéčka podletí?
jaké bylo by shledání
bez vroucího objetí?
A když dcera v dlouhém čase
matku svou obejmě zase,
aj, kdo může za zlé míti
laskavému dítěti?*

*Celý den se v pláči těší
s matkou žena z jezera:
„Sbohem, má matičko zlatá!
ach, bojím se večera!“ —
„Neboj se, má duše drahá!
nic se neboj toho vraha;
nedopustím, by tě v moci
měla vodní příšera!“ —*

*Přišel večer. — Muž zelený
chodí venku po dvoře;
dvěře klínem zastrčeny,
matka s dcerou v komoře.
„Neboj se, má drahá duše!
nic ti neuškodí v suše,
vrah jezerní nemá k tobě
žádné moci nahoře!“ —*

*Když klekání odzvonili,
buch buch! venku na dvěře:
„Pojď již domů, ženo moje!
nemám ještě večere.“ —
„Vari od našeho prahu,
vari pryč, ty lstivý vrahu!
a co dřív jsi večerřival,
večeř zase v jezeře.“ —*

*O půlnoci buch buch! zase
na ty dvěře zpukřelé:*

„Pojď již domů, ženo moje!
pojď mi ustlat postele.“ —
„Vari od našeho prahu,
vari, pryč, ty lstivý vrahu!
a kdo tobě prvé stlával,
ať ti zase ustele!“ —

*A po třetí buch buch! zase,
když se šeril ranní svit:*
„Pojď již domů, ženo moje!
dítě pláče, dej mu pít!“ —
„Ach matičko! muka, muka —
pro děťátko srdce puká!
Matko má, matičko zlatá,
nech mne, nech mne zase jít!“ —

„Nikam nechod', dcero moje!
Zradu kuje vodní vrah;
ač že péči máš o dítě,
mně o tebe větší strach.
Vari, vrahu, do jezera!
nikam nesmí moje dcera;
a pláče—li tvé děťátko,
přines je sem na náš práh.“ —

*Na jezeře bouře hučí,
v bouři dítě naříká:
nářek ostře bodá v duši,
potom náhle zaniká.*
„Ach matičko, běda, běda!
tím pláčem mi krev usedá:
matko má, matičko zlatá,
strachuji se Vodníka!“ —

*Něco padlo. — Poda dveřmi
mok se jeví — krvavý;
a když stará otevřela,
kdo leknutí vypraví!*

*Dvě věci tu v krvi leží —
mráz po těle hrůzou běží:
dětská hlava bez tělíčka
a tělíčko bez hlavy.*

Vrba

*Ráno sedá ke snídani,
táže se své mladé paní:*

*„Paní moje, paní milá!
Vždycky upřímná jsi byla,*

*vždycky upřímná jsi byla –
jednoho mi nesvěřila.*

*Dvě léta jsme spolu nyní –
jedno nepokoj mi činí.*

*Paní moje, milá paní!
Jaké je to tvoje spaní?*

*Večer lehneš zdráva, svěží,
v noci tělo mrtvo leží.*

*Ani ruchu, ani sluchu,
ani zdání o tvém duchu.*

*Studené jest to tvé tělo,
jak by zpráchnivěti chtělo.*

*Aniž to maličké dítě,
hořce plačíc, probudí tě. –*

*Paní moje, paní zlatá!
Zdali nemocí jsi jata?*

*Jestli nemoc ta závada,
nech ať přijde moudrá rada.*

*V poli mnoho bylin stojí,
snad některá tebe zhojí.*

*Pakli v býlí není síly,
mocné slovo neomýlí.*

*Mocné slovo mračna vodi,
v bouři lité chrání lodí.*

*Mocné slovo ohni káže,
skálu drtí, draka sváže.*

*Jasnou hvězdu strhne s nebe:
slovo mocné zhojí tebe.“ –*

*„Ó pane můj, milý pane!
Nechtěj dbáti řeči plané.*

*Co souzeno při zrození,
tomu nikdež léku není.*

*Co Sudice komu káže,
slovo lidské nerozváže!*

*Ač bezduhá na svém loži,
vždy jsem přece v moci boží.*

*Vždy jsem přece v boží moci,
jenž mne chrání každé noci*

*Ač co mrtvé mi je spáti,
ráno duch se zase vrátí.*

*Ráno zdráva vstáti mohu:
protož poruč pánu bohu!“ –*

*Darmo, paní! jsou tvá slova,
pán úmysl jiný chová.*

*Sedí babka při ohnisku,
měří vodu z misky v misku,*

*dvanáct misek v jedné řadě.
Pán u baby na poradě.*

*„Slyšíš, matko! ty víš mnoho:
víš, co potkati má koho,*

*víš, kde se čí nemoc rodí,
kudy smrtná žena chodí.*

*Pověz ty mi zjevně nyní,
co se s mojí paní činí?*

*Večer lehne zdráva, svěží,
v noci tělo mrtvo leží,*

*ani ruchu, ani sluchu,
ni zdání o jejím duchu;*

*studené jest její tělo,
jak by zpráchnivěti chtělo.“ –*

*„Kterak nemá mrtva býti,
když má jen půl živobyті?*

*Ve dne s tebou živa v domě,
v noci duše její v stromě.*

*Jdi k potoku pod oborou,
najdeš vrbu s bílou korou;*

*žluté proutí roste na ní:
s tou je duše tvojí paní!““ –*

*„Nechtěl jsem já paní míti,
aby s vrbou měla žíti;*

*paní má ať se mnou žije,
a vrba ať v zemi hnije!" –*

*Vzal sekeru na ramena,
uťal vrbu od kořena;*

*padla těžce do potoka,
zašuměla od hluboka,*

*zašuměla, zavzdychala,
jak by matka skonávala,*

*jak by matka umírajíc,
po dítěti se ohlédajíc. –*

*„Jaký shon to k mému domu?
komu zní hodina, komu?“ –*

*„Umřela tvá paní milá,
jak by kosou sřata byla;*

*zdráva chodíc při své práci,
padla, jako strom se skácí;*

*zavzdychala umírajíc,
po dítěti se ohlédajíc.“ –*

*„Ó běda mi, běda, běda!
paní zabil jsem nevěda,*

*a z děťátka v tuž hodinu
učinil jsem sirotinu!*

*Ó ty vrbo, vrbo bílá!
což jsi ty mne zarmoutila!*

*Vzalas mi půl živobyťi:
co mám s tebou učiniti?“*

*„ „Dej mne z vody vytáhnouti,
osekej mé žluté proutí;*

*dej prkének nařezati,
kolébku z nich udělati;*

*na kolébku vlož děťátko,
ať nepláče ubožátko.*

*Když se bude kolébati,
matka bude je chovati.*

*Proutí zasad' podlé vody,
by nevzalo žádné škody.*

*Až doroste hoch maličký,
bude řezat píšťaličky;*

*na píšťalku bude pěti –
se svou matkou rozprávěti!“*

Lilie

*Umřela panna v době jarních let,
jako když uschne mladé růže květ;
umřela panna, růže v poupěti —
škoda jí, škoda v zemi ležeti!*

*„Nedávejte mne ve vsi na hřbitov,
tam bývá nářek sirotků a vdov,
tam slzí hořkých mnoho plynulo:
srdéčko mé by hořem hynulo.*

*Pochovejte mne v pod zelený les,
tam na mém hrobě kvěsti bude vřes;
ptáčkové mi tam budou zpívati:
srdéčko moje bude plesati.“*

*Neminul ještě ani rok a den,
hrob její drobným vřesem povlečen;
nepřišlo ještě ani do tří let,
na jejím hrobě vzácný květe květ.*

*Lilie bílá — kdo ji uviděl,
každého divný pojal srdce žel;
lilie vonná — kdo jí pocítil,
v každém se touhy plamen roznítil. —*

*„Hoj, moje chaso! vraného mi stroj!
chce mi se na lov pod zelenou chvoj,
chce mi se na lov pod jedlový krov:
zdá mi se, dnes že vzácný bude lov!“*

*Halohou! halou v chrtů poštěkot,
příkop nepřikop — hop! plot neplot:
pán na vraníku napřáženou zbraň,*

a jako šipka před ním bílá laň.

*„Halohou! halou! vzácná moje zvěř,
nespasí tebe pole ani keř!“
Zdviženo rámě, jež ji probije —
tu místo laňky — bílá lilie.*

*Pán na lilii hledí s údivem.,
rámě mu klesla, duch se tají v něm;
myslí a myslí — prsa dmou se výš,
vůní či touhou? kdo mu rozumíš?*

*„Hoj sluho věrný! ku práci se měj:
tu lilii mi odtud vykopej;
v zahradě své chci tu lilii mít —
zdá mi se, bez ní že mi nelze být!*

*Hoj sluho věrný, důvěrníče můj!
tu lilii mi střež a opatruj,
opatruj mi ji pilně v den i noc —
divná, podivná k ní mě pudí moc!“*

*Opatroval ji jeden, druhý den;
pán její vnadou divě přeblažen.
Leč noci třetí, v plné luny svit,
pospíchá sluha pána probudit.*

*„Vstávej, pane můj! chyba v odkladě:
tvá lilie se vláčí po sadě;
pospěš, nemeškej, pravýť nyní čas:
tvá lilie si divný vede hlas!“ —*

*„Životem vrátkým smutná živořím,
co v poli rosa, co na řece dým:
jasně slunečný svitne paprslek —
rosa i pára, i můj zhyne věk!“*

*„Nezhyne věk tvůj, tuť důvěru mám;
před sluncem jistou ochranu ti dám:*

*zdi pevné budou tvojí záštitou,
ač, duše milá, budeš chotí mou.“*

*Vdala se za něj; blaze bydlila,
až i synáčka jemu povila.
Pán hody slaví, štěstí svého jist;
tu mu královský posel nese list.*

*„Můj věrný milý!“ tak mu píše král,
„chci, aby zejtra ke službě mi stál;
chci, aby přijel každý věrný lech,
potřeba velká — všeho doma nech.“*

*Smutně se loučil s milou chotí svou,
jako by tušil svou nehodu zlou.
„A když mi strážcem nelze býti tvým,
svou matku tobě strážcí zůstavím.“*

*Špatně mu matka vůli plnila,
špatně manželku jeho střežila;
na nebi slunce — pobořena síň:
„Zhyň, paní noční! zhyň, obludo, zhyň!“*

*Pán jede domů — dosti služby jest;
tu mu žalostná v ústrety jde věst:
„Tvé pacholátko již ti nežije,
a po tvé paní — zvadlá lilie!“ —*

*„Ó matko, matko, ty hadice zlá!
čím ublížila tobě žena má?
Otrávila jsi žití mého květ:
bodejž i tobě zčernal boží svět!“*

Dceřina kletba

*Což jsi se tak zasmušila,
dcero má?
což jsi se tak zasmušila?
Vesela jsi jindy byla,
nyní přestal tobě smích!*

*„Zabila jsem holoubátko,
matko má!
zabila jsem holoubátko —
opuštěné jediňátko —
bílé bylo jako sníh!“*

*Holoubátko to nebylo,
dcero má!
holoubátko to nebylo —
líčko se ti proměnilo,
a potrhán je tvůj zhled!*

*„Oh! zabila jsem děťátko,
matko má!
oh! zabila jsem děťátko,
své ubohé zrozeňátko —
žalostí bych posla hned!“*

*A co míníš učiniti,
dcero má?
a co míníš učiniti?
kterak vinu napraviti
a smířiti boží hněv?*

*„Půjdu hledat květu toho,
matko má!
půjdu hledat květu toho,*

*kterýž snímá viny mnoho
a zbouřenou chladí krev. “*

*A kde najdeš toho květu,
dcero má?
a kde najdeš toho květu
po všem široširém světě?
v které roste zahrádce?*

*„Tam za branou nad vršíkem,
matko má!
tam za branou nad vršíkem,
na tom sloupu se hřebíkem,
na konopné oprátce!“*

*A co vzkážeš hochu tomu,
dcero má,
a co vzkážeš hochu tomu,
jenž chodíval k nám do domu
a s tebou se těšival?*

*„Vzkazuji mu požehnání,
matko má!
vzkazuji mu požehnání —
červa v duši do skonání,
že ml zrádně mluvíval!“*

*A co necháš svojí matce,
dcero má?
a co necháš svojí matce,
jež tě milovala sladce
a draze tě chovala?*

*„Kletbu zůstavuji tobě,
matko má!
kletbu zůstavuji tobě,
bys nenašla místa v hrobě,
žes mi z vůli dávala!“*

Věstkyně

Úlomky

*Když oko vaše slzou se zaleje,
když na vás těžký padne čas,
tehda přináším větvici naděje,
tu se můj věští ozve hlas.*

*Nechtějte vážiti lehce řeči mojí,
z nebeť přichází věští duch;
zákon nezbytný ve všem světě stojí,
vše tu svůj zaplatí dluh.*

*Řeka si hledá konce svého v moři,
plamen se k nebi temeni;
co země stvoří, sama zase zboří:
avšak nic nejde v zmaření.*

*Jisté a pevné jsou osudu kroky,
co má se státi, stane se;
a co den jeden v své pochová toky,
druhý zas na svět vynese.*

—

*Viděla jsem muže na Bělině vodě,
praotce slavných vojvodů,
an za svým pluhem po dědině chodě
vzdělával země úrodu.*

*Tu přišli poslové od valného sněmu,
a knížetem jest oráč zván,
oblekli oděv zlatoskvoucí jemu,
a nedoorán zůstal lán.*

*Položil rádlo a propustil voly:
„Odkud jste vyšli, jděte zpět!“
své bodadlo zarazil tu v poli,
aby pučilo v list i květ.*

*Pojala voly nedaleká hora —
podnes ji značí vody rmut;
a suchá holi lískovice kora
vydala trojí bujný prut.*

*A pruty zkvětly a ovoce nesly:
leč dospěl jenom jich jeden;
druhé dva zvadly a se stromu klesly,
nevzkřísivše se po ten den.*

*Slyšte a vězte — nejsou' marné hlasy!
vložte je pilně na paměť:
nastane doba, přijdou zase časy,
kdež obživne i mrtvá sněť.*

*Obě ty větve v ušlechtilém květu
vzmohou se šíře, široce,
a nenadále ku podivu světu
přinesou blahé ovoce.*

*Tu přijde kníže ve zlatě a nachu,
aby zaplatil starý dluh,
a vyndá na svět ze smetí a prachu
Přemyslův zavržený pluh.*

*A z duté hory ven povolá voly
i zase k pluhu přiděje,
a zanedbanou doorá tu roli
a zlatým zrnem zaseje.*

*I vzejde setí, jaře bude kvésti,
bujně se zastkví zlatý klas:
a s ním i vzejde země této štěstí,*

a stará sláva vstane zas.

—

*Viděla jsem skálu nad řekou se pnoucí,
na skále Krokův zlatý hrad;
okolo hradu květnatí palouci —
kněžny Libuše květný sad.*

*Pod hradem dole staveníčko milé —
kněžnina lázeň na řece;
viděla jsem kněžnu tváři ušlechtilé,
ve stříbroskvoucím oblece.*

*Na prahu stála zmilené své lázně,
patřila v mutný říční proud;
četla tam slova naděje i bázně:
své milé země tajný soud.*

*„Vidím požáry a krvavé boje,
ostrý meč tebe probode,
vidím tvou bídu, pohanění tvoje;
však nezoufej, můj národe!“*

*Tu jí dvě panny, stojíce po boku,
zlatou kolébku podaly;
políbila ji, a v bezedném toku
ji potopila v podskalí.*

*Slyšte a vězte slova Libušina —
já slyšela její věští hlas:
„Tuto spočívej, lůžko mého syna,
až povolám tě někdy zas!“*

*Z temného lůna hlubokého moře
povstane nový mladý svět;
široké lípy v mém otcovském dvoře
ponesou zase vonný květ.*

*Smutné osení vzkřísí těžký přival,
z noci se zrodí jasný den:
a národ, kterýž prvé slavný býval,
ten bude opět oslaven.*

*Tehda na světlo ze propasti řeky
zlatá kolébka vyplyne,
a země spása, souzená před věky,
na ní co dítko spočine.“*

—

*Viděla jsem tebe, lůžko blahosvaté!
znám tebe již, má hvězdo, znám!
však to mi ještě klidnou mysl mate,
kdy tebe opět uhlídám.*

*Léto za létem bez ustání běží,
zima za zimou uhání:
důvěra má však nepohnutě leží,
a co rok roste doufání.*

*Když pak se létě z hloubi pod skalinou
nejeden nenavrátí zpět,
a když se zimě s veselou družinou
prolomí pod saněmi led,*

*vzdychávám: Ejhle, k pluku Libušinu
přibylo nových oudů zas!
Kdy přijde doba, kdež si odpočinu?
Ach, ještě není, není čas!*

*Neb takto v knihách osudu je psáno,
slyšte a vězte moji zvěst:
„Až bude svítat ono blahé ráno,
vstanou i mrtví v jeho čest.*

Tehdá Libuše u velikém pluku

*své vojsko vodní postaví,
a vzhůru zvednouc mateřskou svou ruku,
svůj národ český oslaví!“*

*Viděla jsem kostel nad Orlicí řekou,
slyšela jsem jeho zlatý zvon,
prv než upřímnost českou, starověkou
rozerval lýtých vášní shon.*

*Když pak utuchly v Čechách boží ctnosti:
víra i láska s nadějí,
ukryl se kostel v země hlubokosti,
vody místo stápejí.*

*Však nezůstane věky věkův v hrobě:
odtekouť jednou vody zas,
i vstane kostel v bývalé ozdobě,
a zavzní slavně zvonu hlas.*

*Slyšte a vězte, takto stojí psáno,
tak uloženo v osudí:
„Tehdáž uzříte zlatých časů ráno,
až zlatý zvon je probudí.*

*Až s oné strany nad Orlicí řeku
nový les vítr zaseje,
až mlázi zroste, až i svého věku
boroví toto dospěje;*

*a toho lesa krajní borovice
až sama sebou dožije,
uschne a zetlic padne do Orlice
a již i kořen vyhnije:*

*tehďáž vyryje příjdouc divá svině
poslední zbytky na průhon,*

*a tu pod nimi z rumu v rozvalině
zjeví se zase zlatý zvon.*

*Neb tak určeno již od první chvíle:
by v podzemní se vydal pout,
ve svůj čas že vytčeného cíle
za řekou musí dosáhnout. “ —*

*Vězte, na stráni pod zeleným borem
kmen souzený již dozrává:
vysoký, mocný, beze větví skorem,
jen vršek čerstvý zůstává.*

*Zdali zvon také již je na své pouti?
zdali včas cíle dospěje?
kdo zprávy jisté může poskytnouti
posílití naděje?*

*Aj! viděla jsem, an tu sedlák oře
na poli blíže Bystřice,
svou ranní píseň zpívaje v pokoře:
„O bože, svatá Trojice!“*

*Tu divný odpor orání překazil,
z brázdy se vymklo ruchadlo:
„Ký d'ábel z pekla mi tu co přimrazil?
Bodejž se i s ním propadlo!“*

*Tak oráč zaklel, a do prohlubení
zapadal pronikavý hlas —
zlatého zvonu žalostné zavznění:
„Ach ještě není, není čas!“*

*Ach ještě není, ještě čas tu není!
Však přichyl ucho k zemi blíž,
a pod kořeny jedle z dáli znění
zlatého zvonu uslyšíš.*

—

*Nenaříkejte, neštěstí a osud
že vás tak tvrdě potkaly,
však naříkejte, že jste jimi posud
rozumnější se nestali!*

*Aj! vidím horu nad jiné zvýšenou —
hora ta dobře známa vám —
bujnými sady kolem otočenou,
a na té hoře boží chrám.*

*Avšak do chrámu branou chodí trojí,
trojí vycházejí zas;
slyšte a vězte, toto psáno stojí,
a v srdci složte věští hlas:*

*„Darmo nadějí kojíte se planou!
nezbudete svých psot a bíd,
dokavad jednou chodívati branou
nebude tvrdý český lid!“*

*Kdos uši dostal, aby jima slyšel,
proč si je palcem zacpáváš?
a komu rozum s vysokosti přišel,
proč po něm nohou šlapáváš?*

*Tisíc let ušlo, co své milé syny
svornosti učil Svatopluk,
však neproniknul dotud, do hodiny,
moudrého slova zlatý zvuk!*

—

*Vy, kdo znajíce otců slavné činy
jimi se rádi chlubíte:
tam na pilíři v Praze půl hrdiny
u mostu státi spatříte.*

*Hlava zvětrala i spláchly ji deště,
a prsa rozbil švédský boj;
než břich a nohy stojí potud ještě,
i pošetilé pýchy stroj.*

*Nemluvte marně: „Starobylých věků
zpukřelé, vetché kamení!“
vězte, že toto dnešních vašich reků
osudné jesti znamení!*

*Slyšte a pilně važte moje slova:
S nadějí nic se nenoste,
leč nad tím břichem vřelé srdce znova
a pravá hlava naroste!*

Poznámání

Kytice

Pověst o prvopočátku mateřídoušky, tak jak tuto jest uvedena, vypravuje se v bývalém kraji Klatovském v Čechách: i pošla bezpochyby z pouhého výkladu slova samého: mateří douška, t. matčina duše, jakož pak ta bylina i také v polském macierzaduszka neb macierzanka a v jihoslovanském vůbec materina dušica slove. V jazyku staroslovanském jmenuje se prostě dušica, čehož i Rusové tak užívají.

Poklad

Pověst i jinde v Evropě známá, jen v okolnostech rozličně se proměňujíc. V staré literatuře české nalézáme ji vetkanou v legendu o sv. Klimentu papeži. Trajan, císař Římský, dal totiž sv. Klimenta utopiti v moři, kázav jemu mořskou kotvu k hrdlu přivázati. Legenda vypravuje, že každého roku v den jeho skončení až do sedmého dne na tři míle moře se rozstupovalo, a poutníci tam po suchu vcházejíce, nalézali chrám mramorový zázračně způsobený, a v něm tělo Sv. Klimenta v krásné skříni. Tu také jedna žena se svým dítětem den sedmý rozstoupení mořského k hrobu přišla; a když jí zatím děťátko usnulo, počalo nenadále moře řvátí, zase se zavírajíc. Tu ta žena u velikém strachu s jinými lidmi, i dítěte zapomenouc, na břeh utekla; ale tu pomyslic na dítě žalostně volala a plačíc dlouho hledala, zdali by moře asi mrtvé dítě její na břeh vyvrhlo. A když se již do dítěte rozpáčila, vrátila se domů a to celé léto ztrávila v žalosti. Potom po roce, když se moře zase rozstoupilo, před jinými lidmi první k hrobu sv. Klimenta se utekla, a tu pohleděvši spatřila, ano dítko její na témž místě, kdež je byla ostavila, spi. I zbudila je, a s velikou radostí je k sobě tulíc tázala se, kde ten celý rok bylo? Dítě pak odpovědělo: „Nevím, byl-li jest rok, ale jen jednu noc přespalo jsern“.

„V kůru zpívají pašije.“

Vypravuje se, že v týden pašijový v ten čas, když se v kostele pašije zpívají, otevřeny jsou poklady zemské; na čemž tato pověst osnována.

Svatební košile

Tato pověst vypravuje se v Čechách dvojím, podstatně rozdílným způsobem; ano jsou i pozůstatky národních písní, jimiž se u nás opěvala. V jedné z nich pobízí umrlec dívku, aby šla s ním, těmito slovy:

*Vstaň se, má milá! vstaň se šněrovat,
čas můj uchází, nemám kdy čekat;
můj kuň je rychlý jak střelná rána,
ujede s námi sto mil do ráina.*

Pověsti a písně národní, ježto vypravují, že umrlý z hrobu vstav přišel pro dívku, kterou za živa miloval, aneb i také pro svou milou sestru, nalézají se téměř u všech Slovanův, a též u jiných národův. Srbové mají píseň, že zemřelý Jovan přijel na koni hrobovém pro sestru svou Jelicu. Slováci vypravují, že dívka přivolala mrtvého miláčka svého, v kaši vaříc umrlčí hlavu, kterážto varem vydávala hlas: „Pojď, pojď, pojď!“ Též Malorusové mají podobnou píseň jako je srbská. Pověst ruskou v báseň oděl Žukovský, a tolikéž Mickievič pověst polskou aneb litevskou. Bürgerova německá Lenora známa jest vůbec. V národní písni skotské vypravuje se, kterak mrtvý Vilém přišel pro svou milou Margretku; a stará píseň bretaňská opět líčí bratra, kterýž v bitvě padl, a potom v noci odvezl svou milou nešťastnou sestru, jménem Gvennolaik, na onen svět. Tato podivuhodná rozšířenost jednostejné pověsti mezi národy od sebe místem i jazykem vzdálenými ukazuje zjevně na starý její původ. Příbuzné k tomu jsou také pověsti o upířích a vlkodlacích, ježto se tolikéž jak u všech Slovanů, tak i u mnohých jiných národů evropských nalézají.

*„Tvé tělo bílé, spanilé,
bylo by co ty košile,“*

V pověsti slavonské zůstává dívka upírovi, jehož se podobným úskokem zbaviti chce, svůj kožíšek. Když pak přijde hodina půlnoční, sežere upír nejprvé kožíšek a potom si jde pro dívku, ježto se doma byla zavřela. Upír tluče na dvéře; dívka pak výmluvami zdržuje ho venku dotud, až kohout zakokrhá.

Polednice

Jako půlnoc, tak i pravé poledne má, dle podání lidu, své zlé bytosti, ježto

zvláště od jedenácté hodiny do dvanácté svou záhubnou moc provozují. Tyto druhé slovou polednice neb poludnice, aneb jen vůbec divé ženy. Proto se také neradí v pravé poledne choditi po lesích, neb že by divá žena na člověka poslala blud.

Zlatý kolovrat

Táž pověst nalézá se také ve sbírce paní Boženy Němcové v prvním sešitku. Mimo to nacházím podobnou mezi zkazkami jihoruskými.

„Podej mi, chlapče, živé vody.“

Živá voda znamená vlastně vodu letní, tekoucí; mrtvá pak vodu zimní, led. Živé připisuje se v pověstech slovanských moc taková, že všeliké tělo, byť již i bylo zpráchnivělo, obživne zase, jakmile v ni bude pohřženo. Kdyby ji kdo vylil do moře, hořelo by moře plamenem. V pověstech ruských udává se rozdíl mezi živou a mrtvou vodou takto: že voda mrtvá učiní rozsekané tělo srůsti, živá pak že tomu srostlému tělu dá zase život. Patrné jest, že se tím vlastně míníla obecná vody posilující a oživující moc.

„Vrrr — zlou to předeš nit.“

Jako tuto vyzrazuje se spáchaná vražda vrčením kolovratu, tak v jiné, Čechům, Polákům i Malorusům obecné pověsti toto činí z vrby píšťalka.

Štědrý den

Nižádného dne do roka neprovozují se u Slovanů tak obecné věštby, jako právě na štědrý večer. Hospodář, hospodyně, mládenec i panna, každý jich hledí se věštbami dozvědět, co mu příštího roku nastává. Způsobové takového věštění jsou velmi rozliční, ano téměř ani všickni vyčísti se nedají. Jeden z nich, u nás velmi obyčejný, kterým děvčata zvědět chtějí, kdo jim za muže souzen jest, tuto se popisuje.

*„Hospodáři štědrovku,
kravám po výslužce“ atd.*

Hospodáři daruje se na štědrý večer štědrovka neb houska, kterážto znamená přání, aby hospodář příštího roku měl všeho hojnost a zvláště aby se jemu na poli

zdařilo obilí. Co od večere zbude, dává se kravám, aby hojně dojily. Kohoutovi dá hospodyně proužek česneku, aby byl bujný, a slepicím hodí hrst hrachu, aby snesly mnoho vajec. Rybí kosti, ježto zůstanou od večere, zakopají se pod ovocné stromy, aby příštího roku byly úrodné. A poněvadž toho dne až do večere zachovává se tuhý půst, slibuje se dětem, které se postí, že v noci uhlédají zlatoušky neb zlatá prasátka.

„Liché Vědy.“

Staročeské slovo věda srovnává se s ruským věďma i věduňa a s polským vidma, a znamená věštici neb čarodějnici, pocházejíc od slova viděti a tudíž věděti. U Srbů zachovala se památka slova toho ve slovu vědogonja, t. kdo vědy honí; jinak říkají nyní Srbové vůbec věštica. Ve staroslovanském přichází slovo vědec, t. kdo něco ví nebo zná, v naší nové češtině znalec; což v rodu ženském opět ke slovu věda přivádí.

Holoubek

*„Komus namíchala,
neobzivne vice.“*

Namíchatí někomu t. jedu, říká se vůbec místo otrávití někoho.

*„Na doubku sedává
běloučkový holoubek.“*

V národních písních a pověstech slovanských zjevuje se duše člověka, kterýž umra žádné viny na sobě neměl aneb i z viny své se byl očistil, nejraději v podobě bílé holubice; a v té míře, jakož kdo vinen, holubičí postava duše přijímá barvu tmavší, neb i jinou postavu ptačí na se běře, až konečně pak duše zločincova v krkavce se proměňuje.

Záhořovo lože

Pověst v Čechách, v Polště i v Lužici známá. České jméno Záhoř zastupuje v polské pověsti Madej a v lužické Lipskulijan. Obsah i směr té pověsti vykazuje původ její v počátek časů křesťanských.

„Nuže ať obejme pekelnou děvku.“

Letopiscové čeští dávají zprávu o jistém usmrcujícím stroji, železná panna nazvaném, jímžto šlechticové, kterých soud katu v ruce vydati nechtěl, pro zločiny své byli odpravováni. Taková železná panna stála také někdy v síni Bílé věže v Praze.

„Vznášejí se dvě holubice bílé.“

Viz poznamenání ku předešlé pověsti „Holoubek“.

Vodník

Paměti hodné jest, že všechny báječné bytosti vodní, podle pověstí slovanských i jiných národů, jistý ráz ukrutnosti na sobě mívají, takže když na člověku pomstí se nemohou, i na svém vlastním rodu pomstu svou vylévají. Ostatně sluší věděti, že táž pověst vypravuje se také o lesním muži, kterýž chytiv dívku, sedm let za ženu ji u sebe choval; a když potom od něho utekla, z pomsty dívky své s ni zplozené roztrhal. Podobnou pověst o Vodníkovi, v národní píseň uvedenou, mají Lužičané.

*„Sviť měsíčku sviť,
ať mi šije nit.“*

Takto zpívá sobě, dle našich pověstí, Vodník, když sedě v noci na topolu při vodě, botky sobě šije.

„Starosvati — černí raci.“

Starosvati znamenají v severních Čechách tolik, co u Jihoslovanů svatové, t. ti, kdo ženicha, když jde pro nevěstu, doprovázejí.

„Mokře chodí v suše.“

Vodníka, prý, snadno jest mezi lidmi poznati, mimo jiné, také po tom, že mu vždy ze šatu z levé strany kape.

*„A ve vodě pod hrnečky
střádá lidské duše.“*

Bubliny, ježto někdy ode dna hlubokých rybníků a jezer nahoru vycházejí, tak jako by byl někdo dole poklopený hrneček převrátil a povětrí z něho pustil, daly příčinu k pověsti, že Vodník dole chová duše utopených pod poklopenými hrnečky.

„S zelenými vlásy.“

Vodník i jeho děti mají, dle pověsti, zelené vlasy.

*„Neobjímej matky své,
ani duše jiné.“*

V pověstech našich, a zvláště takových, kde někdo z jiného jakéhokoli světa na tento se navrácuje, opakuje se často napomenutí, aby zde nikoho neobjímal ani nelíbal, sic že na všechno předešlé zapomene, a tudíž ztratí to, co mu tam bylo mílo.

Vrba

Tato pověst zdá mi se nad jiné důležitá býti proto, že k ní podobné ani mezi slovanskými, ani jinde nenacházím. Jsou sice pověsti, kde člověk proměněn bývá v strom nebo v kteroukolivěk jinou věc, a zase naopak; jsou také pověsti, že duše z těla lidského v noci vychází v podobě myši, ptáka neb hada, a že pak tělo mrtvo leží, dokud se zas ta která podoba zvířete v ně nenavrátil: ale aby se člověk o život dělil se stromem anebo s jinou věcí, takže by jedno bez druhého, člověk bez té věci a věc bez toho člověka déle trvati nemohla, toho, pokud mi povědomo, tuto se jediný, příklad nalézá. Pochází pak tato pověst z bývalého kraje Bydžovského.

„Mocné slovo neomýlí.“

Mocným slovem rozumí se zařikávání čili zažehnavání (incantatio, Zauberspruch), ježto v bájesloví velikou má důležitost.

„Co Sudice komu káže.“

Když dítě se narodí, přicházívaly, prý, v noci k němu tři Sudice, ježto budoucí osud jeho ustanovují. Jedna praví: „To z něho bude.“ Druhá praví: „Ne tak, ale to z něho bude.“ Třetí pak pokaždé rozhoduje. Charvátí nazývají je Rojenice, místo Roděnice.

„Měří vodu z misky v misku.“

Hádání z vody náleží mezi nejobyčejnější národů slovanských.

„Kudy smrtná žena chodí.“

Smrt běře, prý, na sebe postavu bílé ženy, a ukáže se jdouc kolem oken anebo vcházejíc do domu, kde někdo zemřítí má. Známa jest pověst o bílé paní, kteráž se v Hradci Jindřichově v zámku zjevuje, když někomu z rodu pánův Jindřichohradeckých nastává smrt. Týmž také způsobeni zosobují sobě Jihoslované, Poláci i Litvané džumu čili morovou ženu. Příčina toho záleží vlastně v tom, že slovo smrt u všech Slovanů rodu ženského jest. Starého Saturna s kosou, ani křesťanského kostlivce Slované za svého neuznávají.

Věštkyňe

Paměti hodné jest, že sobě Čechové odjakživa tolik libovali v proroctvích, ježto se týkají země České. Již matka rodu Přemyslova, Libuše, popisuje se v kronice Kosmasově jakožto věštkyňe národu svého, a v XVI. století vyšlo tiskem několik knížek prorockých o České zemi, z kterých dvě, totiž proroctví Sibyllino a slepého mládence, po tu dobu v paměti a v jisté vážnosti u lidu našeho se zachovaly. Krom toho nalézá se také nemálo pověstí drobnějších a jistých znamení místních, po celé zemi roztroušených, jimiž se tolikéž budoucí osud vlasti naší takofka napřed vyměřiti míní. Již před mnohými lety sebral jsem takových drobných pověstí prorockých některý počet z rozličných míst, a zamýšlel jsem je zdělati v báseň jednu nadřečeného nápisu; však nemohl jsem k tomu na onen čas dospěti. Jen šestero jich podávám tuto co úloмки básně delší, však tak, že každá ta pověst činí svůj vlastní celek.

„Viděla jsem muže na Bělině vodě.“

Tato pověst, pocházejíc z bývalého kraje Bydžovského, zakládá se na zprávě Kosmasově podlé výkladu Hájkova. Hájek totiž vypravuje, že když poslové od Libuše přišli ku Přemyslovi Stadickému, našli jej na poli, an voly bode ostnem, pospíchaje, aby dílo své vykonal. Když pak vyřídili své poselství, Přemysl zastavil se, a ostn, kterýž v ruce měl, do země vstrčil; odvázav pak voly, řekl: „Jdětež tam, odkud jste vyšli!“ Kteřížto pozdvihli se, jako by vzlétli, a zapadli

pode vsí Stadici do skály, kteráž se po nich ihned zavřela. Osten pak lískový, jež Přemysl do země vstrčil, tři ratolesti vysoké z sebe vydal s listem zeleným a s ořechy obdélnými. Zatím co poslové, posadivše se s Přemyslem, na obráceném pluhu s radlicí jako na železném stole chléb jedli a vodu pili, spatřili, kterak dvě ratolesti uschly a jedna zhůru rostla. I vida Přemysl jich podivení, řekl: „Nedivte se, ale vězte, že z mého rodu mnozí počnou panovati, ale jediný pán toliko zůstane v zemi vaší panující. A paní vaše v této věci by nebyla tak pospíšila, po všechny dny hojnost chleba byla by: jenom kdybych já toto, kteréž vidíte, úlehlé byl mohl doorati; ale pro tohoto díla nevykonání bude bývati v zemi hlad!“ — Což divu, že tato poslední slova v srdci prostého lidu musela vzbuzovati toužení: „Kéž by byl Přemysl to své pole dooral!“ a z toho snadně mohla časem vzniknouti pověst, že přijde zase kníže, kterýž tu práci dokoná, aby země byla šťastna. S tím také podivně sdružuje se pověst moravská o králi Ječmínkovi, jehož očekávají co vtěleného Svatopluka, nadějíce se, že s ním nastane Moravě zlatý věk. Obě tyto pověsti mají smysl jeden a týž, totiž že tehdaž bude zemi blaze, až se orba a polní hospodářství dokonale zvelebí.

„Viděla jsem skálu nad řekou se pnoucí.“

Tato pověst jest jako dodatek ústní ke známým věštbám Libušiným o založení Prahy a o příští Sv. Václava i sv. Vojtěcha. Vypravuje se, že okolo Vyšehradu byly kouzelné zahrady Libušiny, kteréžto se v povětří vznášely, tak jako zahrady báječné královny Semiramis; dole pak pod skalou Vyšehradskou, tu kde jest nyní největší prohlubeň řeky Vltavy, že byla oblíbená Libušina lázeň. Tu, prý, stála jednou Libuše na prahu lázně své, pozorujíc vody proudění, věštila z něho neštěstí, ježto na zemi Českou mělo přijíti. Však nemohouc toho změnit, pohroužila zlatou kolébku prvorozeného syna svého do vody a ustanovila, aby ta kolébka zase vplynula navrch, až se totiž narodí ten, kterýž zemi Českou zase šťastnou učiniti má; toto pak souzené dítě že bude na té kolébce spočívati. Takto dí pověst. — Známé jest vůbec, že všickni staří kronikáři čeští, od XV. století počínajíc, císaře Karla IV. považují jako za spasitele, nazývajíce jej otcem vlasti, za něhož, prý, země Česká byla šťastná a slavná, jakož nikdy prvé. Z toho musí se souditi, že to slíbené dítě pověsti nadřečené, ta

„země spása, souzená před věky“

nikdo jiný nebyl než císař Karel IV., kterýž tím míněn jest, a že tedy počátek té pověsti nejvýše až do XV. věku zasahuje. Ku potvrzení tohoto výkladu i to také mnoho přispívá, že se v pověstech národních o císaři Karlovi IV. s onou kolébku

opět potkáváme, kterážto se však v dospělém věku jeho již proměňuje v lože, jako by s ním byla rostla; míním totiž pověst o zázračném loži toho císaře na jeho milém hrádku, Karlovu Týně, ježto, prý, po smrti jeho nikoho na sobě nesneslo, nébrž každého vyvrhlo na zem. Ostatně svrchupsaná pověst o zlaté kolébce pod Vyšehradem již i Hormayrovi známa byla, jenž asi před 30 lety ji vydal tiskem.

„Viděla jsem kostel nad Orlicí řekou.“

Tato pověst pochází z Kostelce nad Orlicí v bývalém kraji Hradeckém, kdež i ta souzená borovice, aspoň před několika lety, ještě se ukazovala a mnohými do kůry vřezanými křížky znamenána byla. Směr její jest patrný, totiž ten: že tehdáž bude zemi České blaze, až lid bude vesměs bohobojný a navrátí se k božím ctnostem: k víře, lásce a naději. — „Svatá Trojice bože!“ jest počátek staré ranní písně církevní.

„Nenaříkejte, neštěstí a osud.“

Tato pověst vypravuje se v Čechách na mnohých místech, a podlé okolností a důvtipu lidí rozličných také rozličně se vykládá. Slyšel jsem ji vhodně vykládati tak, že ten chrám znamená víru Kristovu v Čechách, a ty troje dvěře do něho její někdejší troje vyznání; kteréžto roztržení u víře že bylo příčinou tolikerého neštěstí v zemi České. Avšak sotva která pravda tak obecná jest, jako ta, že svár a nejednota vždy všude v patách za sebou neštěstí a záhubu přivádí. V našich okolnostech mohl by se dobře tím chrámem rozuměti spisovný náš jazyk, a těmi trojími dveřmi: Čechy, Morava a Slovensko.

„Vy, kdo znajíce otců slavné činy.“

Půl hrdiny na pilíři mostu Pražského jest onen zbytek sochy na Malé straně, jdouc ke Starému městu, ježto z rohu pátého pilíře nahoru vyniká. V celosti své představovala ta socha vousatého rytíře v plném odění s odkrytým hledím. Pravice jeho podpírala se o dlouhý železný holý meč, kterýž mu až po vousy dosahoval. Levou rukou držel štít se Staroměstským znakem, u nohou pak jemu ležel lev, kterýžto lev i štít potud se ještě spatřují. Řečený znak na štítu byl udělen Staroměstským léta 1475 od císaře Fridricha III., z čehož se poznává, že ta socha z pozdější doby jest. Byloť to vlastně znamení práva mostského, tak řečené mostské jurisdikcí, kteréžto právo císař Karel IV. Starému městu byl daroval. Lid obecný nazýval tu sochu vůbec Bruncvíkem, pro znamení lva i meče, maje v paměti

známou kroniku o Bruncvíkovi, již záhy z jazyka německého v český převedenou, kdež tento báječný hrdina tolikéž s mečem a lvem se zobrazoval. Při obležení Prahy od Švédů l. 1648 urazila koule nepřátelská polovici té sochy až po pás i s mečem, a jen břich a nohy s ostatními příznaky zůstaly, tak jak se nyní ještě vidí. Této pak spodní polovice ujala se pověst nadřečená ve smysl ten: že představuje před oči sobství a pošetilou samolibost, ježto prý nyní vůbec panují, a že nemůže dobře býti, dokavad upřímné srdce a zdravý rozum neobdrží svého místa.

Slovníček

braň - zbraň

čáka - naděje

klest -u - odsekaná větev; lesní podrost; srov. klestí

létě - v létě

mutný - rmutný, kalný

ohrožený - smělý, nebojácný

osyka - osika

probode - probodne

průhon - cesta, kudy se honí dobytek na pastvu

řad -u - řada

skřehoce - skřehotá

stroj - výstroj, ústroj

touže - úžeji; komp. od tuho

veská - venkovská, vesnická

vši - všechnu

zdviže - zdvihl (aorist)

zimě - v zimě

zufalý - zoufalý